

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN
FACULTEIT THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN

**TRANSGENDERIDENTITEIT EN CHRISTEN-
ZIJN.**
VISIES OP EEN COMPLEXE ZOEKTOCHT

Promotor

Prof. Dr. Annemie DILLEN

Masterproef: onderzoeksrapport
tot verkrijging van de graad van
Master in de wereldreligies

door

Sofie MAENHOUT

2022

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN
FACULTEIT THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN

**TRANSGENDERIDENTITEIT EN CHRISTEN-
ZIJN.**
VISIES OP EEN COMPLEXE ZOEKTOCHT

Promotor

Prof. Dr. Annemie DILLEN

Masterproef: onderzoeksrapport
tot verkrijging van de graad van
Master in de wereldreligies

door

Sofie MAENHOUT

2022

SAMENVATTING

Sofie Maenhout

Transgenderidentiteit en christen-zijn. Visies op een complexe zoektocht

Onderzoeksrapport tot verkrijging van de graad van Master in de wereldreligies.

Examenperiode: maand juni

Promotor: Prof. Dr. Annemie Dillen

Dit onderzoeksrapport heeft als doel om de dialoog aan te gaan rond transgender personen en de christelijke gemeenschappen in relatie met de huidige wetenschappelijke literatuur.

Voor de Master in de wereldreligies liep ik in 2021 stage bij Axcen vzw in Brussel, een pluralistische organisatie voor interlevensbeschouwelijke dialoog. De workshop *seksualiteit, relaties en levensbeschouwing* in het secundair onderwijs testen was een van mijn stageopdrachten. Bij het kiezen van een casus werd de casus transgender en levensbeschouwing niet vaak gekozen door de leerlingen. Dit was voor mij opvallend, omdat ik als GZ-psycholoog en seksuoloog NVVS in Zeeland, Nederland, veel jongvolwassenen transgender personen behandel, die worstelen met hun genderidentiteit in een christelijke context. Door deze praktijkervaringen kwam de volgende onderzoeksvraag tot stand: **Op welke manier beleven jongvolwassenen hun transgenderidentiteit en christen-zijn?**

Dit onderzoeksrapport bestaat uit de integratieve literatuurreview. De voornaamste inclusiecriteria bij de zoekstrategie waren de deelname van transgender personen in de studie. De kwaliteit van de artikelen werd beoordeeld door middel van de *critical appraisal skills programme checklist*. Hierdoor bleven er 9 geschikte artikelen over voor de resultatenanalyse.

Uit het onderzoek bleek dat sommige transgender personen ambivalente gevoelens ervaren en twijfelen of ze nog tot hun christelijke geloofsgemeenschap behoren en of ze nog aanvaard worden door God. Een coming-out proces wordt door sommige transgender personen als complex en angstig ervaren, vanwege schuld en schaamte gevoelens ten aanzien van de religieuze omgeving en getriggerd worden door religieuze geloofsopvattingen. Bij sommige transgender personen bestaat de vrees dat ze door andere christenen afgewezen worden. Transgender personen die opgroeiden in een religieuze gemeenschap zijn over algemeen minder geneigd om een coming-out proces aan te gaan. Na het voltooien van hun coming-out proces in een religieuze context, kan dit ook leiden bij sommige transgender personen tot meer zelfacceptatie en tolerantie. Als jongvolwassen transgender personen uiteindelijk het gevoel hebben dat ze hun genderidentiteit mogen beleven, kunnen sommigen opnieuw religie integreren in hun leven. Als er sprake is van een innerlijk conflict tussen de genderidentiteit en de religieuze identiteit kan religie voor sommigen een beschermende factor zijn. Eenmaal de identiteitsconflicten bij sommige transgender personen opgelost zijn, is het mogelijk dat bij hen het godsbeeld verandert van een schepper naar een liefdevolle God. Een van de manieren hoe sommigen christelijke transgender personen de Bijbel interpreteren, is een manier waarbij ze uit de Bijbel selecteren wat er voor hen van toepassing is.

Er werden nauwelijks relevante artikelen gevonden in de theologische databanken. Een plausibele verklaring is de controverse over dit thema. Het reeds bestaand academisch onderzoek komt voornamelijk uit Amerika. De regio, de context en de diversiteit van de christelijke stromingen hebben mogelijks een invloed op hoe jongvolwassen transgender personen hun genderidentiteit en christen-zijn beleven.

WOORD VOORAF

Ontzettende dankbaarheid ten aanzien van:

Prof dr. Dillen heeft mij fantastisch geholpen. Het was een enorme opgave, om deze masterproef te schrijven als voltijds werkstudent. Door haar uitstekend inzicht in de literatuur, methodologie en het mee ondersteunen van deze masterproef heeft ze een belangrijke rol gespeeld om dit mogelijk te maken. Dank aan Dr. Wouter Biesbrouck voor de handige tips tijdens de methodologische sessies. De faculteit Theologie en Religiewetenschappen die de werkstudenten alle kansen geven, om een flexibel leertraject af te leggen. Tijdens de opleiding werden we als student bij de vakken gestimuleerd om de dialoog met diverse levensbeschouwingen aan te gaan omtrent maatschappelijke thema's. Dank aan mijn stagementor Fien Ingelbrecht en Justine van Stichel van Axcnt vzw voor hun enthousiasme en voor de leerervaringen. Maxime Maleux om het proces van de stage te begeleiden.

Ik ben dankbaar aan de transgender personen die ik ontmoet heb tijdens mijn therapeutische behandelingen. Van hen heb ik veel geleerd over de noden op het gebied van geloof en gender. Ik bewonder hun kracht, om er steeds het beste van te maken in deze complexe maatschappij.

Joël Mommers van het LHBT-netwerk in Zeeland om inzicht te verschaffen over de noden in de praktijk. De leden van de intervisiegroep Nederlandse Vereniging voor Seksuologie in Zeeland. Mijn collega's met wie ik kan samenwerken om de belangen van de LHBT-gemeenschap te behartigen. Psychotherapeut Piet Wagenaar die mij literatuur over dit onderwerp in een Nederlandse context aanbeval. Sociaal seksuologisch onderzoeker dr. Paula Vennix die mij de juiste literatuur aanraadde over transgender persoon en religie. Dank aan de andere leden van de Nederlandse Vereniging Seksuologie discussielijst voor de tips.

Mijn moeder, steeds bereid om mijn teksten na te lezen, na al die jaren. Hartelijk dank aan Bruno Smits om mijn tekst nauwkeurig na te lezen.

Mijn liefdevolle en grappige levenspartner Koen. Mijn familie, mijn schoonfamilie, mijn fijne vrienden.

I. INHOUDSTAFEL

WOORD VOORAF	II
I. INHOUDSTAFEL	III
II. Bibliografie	IV
Artikelen in tijdschriften	IV
Boeken	V
Artikelen in verzamelwerken	V
Elektronische bronnen	VI
Niet geschreven bronnen.....	VII
1. Inleiding.....	1
2. Methodologie.....	2
2.1. Probleemdefinitie	2
2.1.1. Onderzoeksvragen	2
2.1.2. Afbakening van het onderwerp	3
2.2. Zoekstrategie	4
2.3. Analyseproces	5
3. Resultaten	10
4. Discussie.....	15
4.1. Hoe speelt dit onderzoek in op het gemis aan kennis?	15
4.2. Link met Nederland en België	17
4.3. Visie uit de praktijk.....	23
4.4. Aanbevelingen voor verder onderzoek.....	24
Bijlage 1. Geïnformeerde toestemming	25
Bijlage 2. Zoekstrategie	27
Bijlage 3: Analyseproces: CAPS	28
Bijlage 4: Analyseproces: inhoudelijke focus thema's	38

II. Bibliografie

Artikelen in tijdschriften

- ANDERSON, Sloan Okrey & MCGUIRE, Jenifer K, *'I feel like God doesn't like me': Faith and Ambiguous Loss Among Transgender Youth*, in *Family Relations. Interdisciplinary Journal of Applied Family -Science* 70 (2021) 390-401.
- DEGUARA, Angele, *Destroying False Images of God: The Experiences of LGBT Catholics*, in *Journal of Homosexuality* 65 (2018) 317-337.
- DAHL, Angie L. & GALLIHER, Renee V., *LGBTQ Adolescents and Young Adults Raised Within a Christian Religious Context: Positive and Negative Outcomes*, in *Journal of Adolescence* 35 (2012) 1611-1618.
- DORMENS, Duncan, *Like Gender, Organised Religion is a Complex Matter': the Growing Acceptance of Transgender People in Protestant Christianity*, in *Modern believing* 4 (2017) 373-391.
- CAMPBELL, Marianne, HINTON, Jordan & ANDERSON, Joel, *A Systematic Review of the Relationship Between Religion and Attitudes toward Transgender and Gender-variant People*, in *International Journal of Transgenderism*, 20 (2019) 21-38.
- CORNWALL, Susannah, *Healthcare Chaplaincy and Spiritual Care for Trans People: Envisaging the Future*, in *Health and Social Care Chaplaincy* 7 (2019) 8-27.
- CORNWALL, Susannah, *The Future of Sexuality Debates in the Church: Shared Challenges and Opportunities for Theological 'Traditionalists' and 'Revisionist'*, in *Modern Believing* 1 (2021) 10-23.
- ELAUT, Els, *De toekomst van gender: iedereen gewoon een letter of de hokjes afschaffen?*, in *Tijdschrift voor seksuologie*, 46 (2022), 34-36.
- ESKENS, Anne & SCHOONHOVENKEN, Lisette, *Integrative reviews*, in *TVZ-Verpleegkunde en wetenschap* 131 (2021) 56-57.
- EXLINE, Julie, J., et al., *Religious and Spiritual Struggles Among Transgender and Gender-Nonconforming Adults*, in *Psychology of Religion and Spirituality* 13 (2021) 276-286.
- GARBAGNOLI, Sara, *Against the Heresy of Immanence: Vatican's 'Gender' as a New Rhetorical Device Against the Denaturalization of the Sexual Order*, in *Religion and gender*, 2 (2016) 187-204.
- KANOMORI, Yasuko & PEGORS, Teresa, K. A., *Comparison Between Self-Identified Evangelical Christians' and Nonreligious Persons' Attitudes Toward Transgender Persons*, in *Psychology Of Sexual Orientation and Gender Diversity* 2 (2017) 75-86.
- MOSES, Mike, *The Philosophy of Transgenderism: A Christian Evaluation and Response*, in *Puritan Reformed Journal* 1 (2021) 157-183.
- PIAGE, Chris, *Transgender-Affirming Spiritual Care, A Bibliographic Essay*, in *Theological Librarianship*, 15, 1 (2022) 1-13.
- SUMERAU, J.E. & CRAGUN, Ryan T., *'I Found God in The Glory Hole' : The Moral Career of a Gay Christian*, in *Sociological Inquiry* 86 (2016) 618-640.
- SCHMITZ, Rachel M. & WOODSELL, Brandi, *Complex Processes of Religion and Spirituality Among Midwestern LGBTQ Homeless Young Adults*, in *Sexuality & Culture* 22 (2018) 980-999.
- TAVARES DE SOUZA, Marcella, DIAS DA SILVA, Michelly, DE CARVALHO, Rachel, *Integrative review: what is it? How to do it?*, in *Einstein*, 8 (2010) 102-106.

- VAN KLINKEN, Adriaan, *Queer love in a "Christian Nation": Zambian Gay Men Negotiating Sexual and Religious Identities*, in *Journal of the American Academy of Religion* 4 (2015) 947-964.
- VANDERWAAL, Curtis, J., SEDLACEK, David & LANE, Lauren, *The Impact of Family Rejection or Acceptance among LGBT+ Millennials in the Seventh-Day Adventist Church*, in *Social Work & Christianity* 44 (2017) 72-95.
- WHITTEMORE, Robin & KNAFL, Kathleen, *The Integrative Review: Updated Methodology*, in *Methodological Issues in Nursing Research* (2005) 546-553.
- WILCOX, Melissa, *When Sheila's a Lesbian: Religious Individualism among Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Christians*, in *Sociology of Religion* 63 (2002) 497-513.

Boeken

- CORNU, Ilse, *Tussen de lakens. seksuele ethiek in dynamisch en kwalitatief perspectief*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 2020.
- BOWLING, Ann, *Research Methods in Health: Investigation health and health services, Fourth Edition*, Maidenhead, Open University Press, 2009.
- BUNT, Andrew, *People Not Pronouns, Reflections on Transgender Experience*, Grove Books limited, Cambridge, Ridley Hall, 2021.
- DE BIJBEL, *Uit de grondtekst vertaald, Willibrordvertaling. Geheel herziene uitgave 1995*, s' Hertogenbosch, Katholieke Bijbelstichting, 1995.
- GREENOUGH, Chris, *Queer Theologies. The Basics*, Londen, Routledge, 2019.
- PEUMANS, Wim, *Habibi. Het lief en leed van lgbt-moslims*, Antwerpen, Vrijdag, 2021.
- SCHIPPERS, Jan A., *Gendergelijkheid. Transgender personen. Tussen ideologie en compassie*, Apeldoorn, de Banier, 2021.
- T'SJOEN, Guy, MOTSMANS, Joz & DEGRYSE, Ilse, *Het Transgenderboek*, Antwerpen, Angèle, 2019.
- WOELKENS, Mandy & de Vries, Thorn, *Faq Gender*, Amsterdam, Blossom Books, 2021.

Artikelen in verzamelwerken

- BECKMAN, Michael, *Geestelijke zorg onder transpersonen*, in H. ZORGDRAGER et al. (ed.) *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt, Handreiking voor gelovige transgender personen en werkers in de kerk*, Utrecht, Kok Boekencentrum, 2019, 1-6.
- GEURTSSEN, Marian, *Een liturgische zegen over een transitie*, in H. ZORGDRAGER et al. (ed.) *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt, Handreiking voor gelovige transgender personen en werkers in de kerk*, Utrecht, Kok Boekencentrum, 2019, 1-8.
- MOLENAAR, Jolanda, *Sociale positie en pastorale thematiek transpersonen*, in H. ZORGDRAGER et al. (ed.) *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt, Handreiking voor gelovige transgender personen en werkers in de kerk*, Utrecht, Kok Boekencentrum, 2019, 1-11.
- TEN BRINK, Marc, *Wat je van gelovige transpersonen kunt leren*, in H. ZORGDRAGER et al. (ed.) *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt, Handreiking voor gelovige transgender personen en werkers in de kerk*, Utrecht, Kok Boekencentrum, 2019, 1-8.
- VAN GINNEKEN, Lisa, *Voorwoord*, in H. ZORGDRAGER et al. (ed.) *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt, Handreiking voor gelovige transgender personen en werkers in de kerk*, Utrecht, Kok Boekencentrum, 2019, 1-7.

Elektronische bronnen

- CASP, *Critical Appraisal Skills Programme*, 2018; https://casp-uk.b-cdn.net/wp-content/uploads/2018/03/CASP-Qualitative-Checklist-2018_fillable_form.pdf (toegang 14.03.2022).
- CATECHISMUS VAN DE KATHOLIEKE KERK, Versie 1998, <https://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=1&al=2357> (toegang 30.04.2022).
- ÇAVARIA VZW, <https://www.cavaria.be/> (toegang 30.04.2022).
- ÇAVARIA VZW, *LGBTI +*, <https://cavaria.be/lgbti> (toegang 29.05.2022).
- CHRISTENENGENDERDYSFORIE, www.christengenderdysforie.nl (toegang 30.04.2022).
- CHRISTENQUEER, *Beweging voor christelijke LHBTI's*, <https://www.christenqueer.nl/> (toegang 29.05.2022).
- LKP-KOPELORGANISATIE VAN DE CHRISTELIJKE LHBT-BEWEGING, <https://www.lkp-web.nl/index.php> (toegang 30.04.2022).
- MASTERBROEK, Rimme, *Homoacceptatie in Nederland groeit, 'gender' blijft omstreden*, in *Reformatorisch dagblad*, Mei 2022, <https://www.rd.nl/artikel/975723-homoacceptatie-in-nederland-groeit-gender-blijft-omstreden> (toegang 26.05.2022).
- NIEUWSBRIEF VAN DE STICHTING PROF.DR. G.A. LINDEBOOMINSTITUUT, *Genderdysforie en geloof 1*, 2015; https://www.lindeboominstituut.nl/wp-content/uploads/2012/12/111929-Lindeblad-1-mei2015_3e_LR.pdf (toegang 04.05.2022).
- NASHVILLE VERKLARING. *Een gezamenlijke verklaring over Bijbelse seksualiteit*, 2019; <https://nashvilleverklaring.nl/wp-content/uploads/2019/01/Nashville-Verklaring-Nederlands-definitieve-versie-met-naschrift.pdf> (toegang 04.05.2022).
- RODGERS, Julie, *Conservative Christians and LGBTQ people don't have to be enemies: It's time to build trust between our two communities*, in *The Washington Post* (Online), Augustus 2018, Washington; https://www.washingtonpost.com/opinions/conservative-christians-and-lgbtq-people-dont-have-to-be-enemies/2018/08/02/a31caabc-95d6-11e8-8ffb-5de6d5e49ada_story.html (toegang 13.12.2021).
- SCHOOLUITDEKAST, KLIO, *vorming en begeleiding over gender en seksuele diversiteit*, [https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.schooluitdekast.be%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fmethodiek%2Fbijlage%2Flgbtqiawatisdatalogallemaal.pptx&wdOrigin=BR](https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.schooluitdekast.be%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fmethodiek%2Fbijlage%2Flgbtqiawatisdatalogallemaal.pptx&wdOrigin=BROWSELINK) (toegang 29.05.2021).
- TOBI, Thomas, *LGBT Groups Quit UK Conference over Failure to ban trans conversion practices*, in *the Guardian* (online), April 2022, <https://www.theguardian.com/society/2022/apr/04/lgbt-groups-quit-uk-conference-failure-ban-trans-conversion-practices> (toegang 05.05.2022).
- TRANSGENDER INFOPUNT, <https://transgenderinfo.be/f/pers/cijfers/>; (toegang 27.03.2021).
- VAN DER LEEST, Cor, *Kritische stellingen over genderdysforie*, 2015, Zwolle; https://www.christengenderdysforie.nl/wp-content/uploads/2016/02/Kritische_stellingen_over_genderdysforie.pdf (toegang 03.03.2022).
- VATICAN, *Persona Humana, Declaration on Certain Questions Concerning Sexual Ethics*, 1975, VIII; https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19751229_persona-humana_en.html (toegang 30.04.2022).
- WEEDEN, Terrance, *I'm gay, Christian pediatrician and have no doubt: Jesus would reject anti-trans laws*, *The Washington Post* (Online), Juni 15 2021, in Washington; <https://www.washingtonpost.com/opinions/2021/06/14/jesus-reject-anti-transgender-laws/> (toegang 13.12.2021).

Niet geschreven bronnen

GOLDSCHMEDING, Charlotte, *Transgender èn Christen?!, Een handreiking*, Uitgave in eigen beheer, Sine dato.

KERKNET, *Laerke over genderidentiteit en geloof- Advent*,

[HTTPS://WWW.KERKNET.BE/IJD/ARTIKEL/LAERKE-OVER-GENDERIDENTITEIT-EN-GELOOF-ADVENT-3](https://www.kerkgelof.be/ijid/artikel/laerke-over-genderidentiteit-en-geloof-advent-3), 2021.

Interview dialoog tussen Joël Mommers en de leden van de intervisiegroep Nederlandse vereniging voor seksuologie, Zeeland, Nederland, 17 februari 2022.

LHBT NETWERK ZEELAND, *online talkshow over LHBTI en religie*

<https://www.youtube.com/watch?v=A9Ha0o2P-Fs>, 2020.

1. Inleiding

In 2021 liep ik stage bij Axcent vzw, een pluralistische organisatie in Brussel, België met als focus interlevensbeschouwelijke dialoog tussen jongeren en nieuwkomers. Een van de stageopdrachten bestond erin om de workshop seksualiteit, relaties en interlevensbeschouwelijke dialoog te testen in twee scholen. Het doel van de workshop was om leerlingen in dialoog met elkaar te brengen, dit aan de hand van casussen over seksualiteit en relaties van jongeren, met een verschillende levensbeschouwelijke achtergrond. De casus over transgender werd door de leerlingen in de geteste scholen nauwelijks gekozen. Voor de therapeut roept dit vragen op, omdat ik veel jongvolwassenen behandel die worstelen met hun transgenderidentiteit in een christelijke context in Zeeland, Nederland.

Het doel van deze masterproef is om op basis van de huidige wetenschappelijke inzichten bij te dragen tot het didactisch materiaal van Axcent vzw, voor haar vormingen seksualiteit, relaties en interlevensbeschouwelijke dialoog bij jongvolwassenen. Daarnaast zou ik graag op basis van recent onderzoek willen bijdragen tot het maatschappelijk debat rond dit onderwerp.

Het citaat van Lisa van Ginneken in het boek *Wondermooi zoals u mij gemaakt hebt*¹,: leek me een zeer treffend uitgangspunt “Transgender personen zijn dappere mensen. Zij durven het aan om vragen te stellen bij datgene wat de wereld om hen heen als vanzelfsprekend ervaart, als natuurwet soms. Die dapperheid komt niet voort uit een keuze, maar uit een diepgeworteld gevoel, van in de knel te zitten.”

Dit citaat raakt de kern van mijn missie, en daarom ik wil verduidelijken waarom dit onderzoek maatschappelijk en wetenschappelijk relevant is. Mijn invalshoek is om als hulpverlener het lijden te verminderen bij jongvolwassenen die worstelen met hun genderidentiteit, in dialoog met de christelijke gemeenschappen.

Recent is door de jeugddienst van de Katholieke kerk, Kerknet een korte filmopname gemaakt over geloof en genderidentiteit tijdens de adventsperiode². Deze opname illustreert hoe actueel dit thema is. In de UK kon het eerste LHBT-congres georganiseerd vanuit de overheid niet doorgaan, gelet op het protest vanuit 80 bewegingen, die hun stem lieten horen omdat transgender personen zich niet kunnen beroepen op de wet die bescherming biedt tegen homogenizingen.³

Tijdens mijn stage heb ik een spreekavond bijgewoond van ‘Habibi, LGBT en moslim’ van Wim Peumans en Omar Nahas⁴. Ik stelde de vraag waarom er voor de doctoraatstudie van Wim Peumans geen transgenders in zijn doelgroep bereid waren gevonden om zich te laten interviewen. Tijdens deze ontmoeting kwamen we tot het idee dat het interessant zou zijn om een masterproef te schrijven, met als doelgroep transgenders in dialoog met de christelijke gemeenschappen.

Bij het opbouwen van deze scriptie kwam ik in contact met Joël Mommers; een vrijwillig medewerker bij LHBT Zeeland. Hij fungeert als aanspreekpunt voor geloofsvragen omtrent het christendom en de LHBT-gemeenschap in Zeeland. Mommers heeft als missie om het lijden te verzachten van LHBT-personen in hun worsteling met de christelijke gemeenschap.

¹ Lisa VAN GINNEKEN, voorwoord, in H. ZORGDRAGER *et al.* (ed.) *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt, Handreiking voor gelovige transgender personen en werkers in de kerk*, Utrecht, Kok Boekencentrum, 2019, p.1.

² KERKNET, *Laerke over genderidentiteit en geloof- Advent*, <https://www.kerknet.be/ijud/artikel/laerke-over-genderidentiteit-en-geloof-advent-3>, 2021.

³ Thomas TOBI, *LGBT Groups Quit UK Conference over Failure to Ban Trans Conversion Practices*, in *the Gurdian* (online), April 2022, <https://www.theguardian.com/society/2022/apr/04/lgbt-groups-quit-uk-conference-failure-ban-trans-conversion-practices> (toegang 05.05.2022).

⁴ Wim PEUMANS, *Habibi. Het lief en leed van lgbt-moslims*, Antwerpen, Vrijdag, 2021.

Zo stelt Jolanda Molenaar⁵ dat een orthodox-christelijke kerkelijke gebondenheid een belangrijke risicofactor is voor zelfdoding.

Als therapeut heb ik de missie om een bijdrage te leveren die kan leiden tot een verbindende dialoog tussen de LHBT-gemeenschap en de christelijke gemeenschappen in België en in Nederland. Ik wil als therapeut op zoek gaan naar mogelijke kaders, waardoor jongvolwassen transgenderpersonen minder worstelen met de spanning tussen hun genderidentiteit en hun christelijke geloofsbeleving.

2. Methodologie

De methodologie die wordt gehanteerd is de integratieve literatuurreview, een specifieke reviewmethode die empirische en theoretische literatuur samenvat om zo tot een overzicht en inzicht te bekomen van een complex gezondheidsfenomeen⁶. Volgens Anne Eskens en Lisette Schoonhoven draagt een systematisch integratief interview bij tot inzicht van de theorie die aldus ook meteen toegepast kan worden in de praktijk⁷. Bij de integratieve literatuurreview worden relevante artikelen zo breed mogelijk geselecteerd.

De integratieve literatuurreview omvat vijf fases⁸. De eerste fase is de probleemdefinitie. Deze komt in deze scriptie aan bod bij het stellen van de onderzoeksvragen en de afbakening van het onderwerp. De tweede fase is het zoeken van voorbeelden in de literatuur. Bij de literatuurstudie is een exacte omschrijving van het zoekproces essentieel, zodat de zoekactie herhaald kan worden. De derde fase is het analyseproces op basis van screening van methodologie en de inhoudelijke focus op de thema's. De vierde fase is de resultatenselectie en omvat een kritische analyse van de geselecteerde studies. De vijfde fase tenslotte is de discussie.

2.1. Probleemdefinitie

2.1.1. Onderzoeksvragen

In deze de integratieve literatuurreview zal er onderzocht worden wat de wetenschap reeds ontdekt heeft over jongvolwassenen die worstelen met hun transgenderidentiteit en hun christen-zijn, dit in dialoog met christelijke gemeenschappen. We willen informatie verzamelen om een antwoord te kunnen geven op de volgende hoofdonderzoeksvraag:

Op welke manier beleven jongvolwassenen hun transgenderidentiteit en christen-zijn?

We focussen op de volgende bijvragen: Op welke manier integreren ze de waarden en de attitudes van de christelijke gemeenschappen in de gelijktijdige beleving van hun transgenderidentiteit en christen-zijn? Hoe krijgt de christelijke geloofsovertuiging van deze jongvolwassen transgenderpersonen vorm? Wat zijn hun religieuze worstelingen? Welk engagement hebben ze ten aanzien van de christelijke gemeenschappen?

⁵ Jolanda MOLENAAR, *Sociale positie en pastorale thematiek transpersonen*, in H. ZORGDRAGER et al. (ed.) *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt, Handreiking voor gelovige transgender personen en werkers in de kerk*, Utrecht, Kok Boekencentrum, 2019, p. 2.

⁶ Robin WHITTEMORE & Kathleen KNAFL, *The integrative Review: Updated Methodology*, in *Methodological Issues in Nursing Research* (2005), 546-553.

⁷ Anne ESKENS & Lisette SCHOONHOVEN, *Integrative reviews*, in *TVZ-Verpleegkunde en wetenschap* 131 (2021), 56-57.

⁸ Marcella, TAVARES DE SOUZA, Michelly, DIAS DA SILVA, Rachel, DE CARVALHO, *Integrative review: What is It? How to do it?* in *Einstein*, 8 (2010), 102-106.

2.1.2. Afbakening van het onderwerp

In deze scriptie zal er specifiek gefocust worden op de doelgroep jongvolwassen transpersonen, hun beleving van hun genderidentiteit en christen-zijn, in dialoog met de christelijke gemeenschappen. De leeftijdscategorie situeert zich tussen de 18 jaar en 25 jaar. Tevens wordt de literatuur onderzocht met betrekking tot verschillende denominaties binnen het christendom, onder andere rooms-katholiek, protestants en orthodox. Opdat deze studie een maximale reikwijdte zou kunnen hebben, is de gevonden literatuur over het christendom ruim geïnterpreteerd.

In het *Transgenderboek*⁹ wordt *genderidentiteit* van een persoon als volgt omschreven: “innerlijk gevoel van mannelijk, vrouwelijk of nog iets anders zijn”. Bij cisgenderpersonen komt het geboortegeslacht samen met de genderidentiteit. Bij transpersonen vallen het geboortegeslacht en de genderidentiteit niet samen. Agender zijn personen die aangeven dat ze geen genderidentiteit hebben. Mandy Woelkens en Thorn de Vries¹⁰ geven aan dat genderidentiteit een “existentieel onderdeel is, van hoe iemand is”. Els Elaut, coördinator van het Centrum voor Seksuologie en Gender van het UZ Gent geeft aan dat de DSM V sinds 10 jaar al beschrijft dat genderidentiteit een spectrum is¹¹.

Genderexpressie is de manier waarop mensen zich uitdrukken en hun genderidentiteit presenteren naar de buitenwereld toe, door bepaalde kledij, lichaamstaal en sociale rol. De *seksuele oriëntatie* is de seksuele voorkeur die iemand heeft voor een bepaald gender. Dit kan hetzelfde gender (homoseksueel), of een ander gender (heteroseksueel), of beiden (biseksueel) of ook geen enkel gender (aseksueel) zijn. *Cross-seksegedrag*, non-conform gedrag betekent gedrag dat niet samenvalt met de stereotype verwachting van het toegewezen geslacht in een bepaalde context en tijd. De term *transseksualiteit* is een verouderde term. Deze term legt de nadruk op de beleving van seksualiteit, terwijl de correcte betekenis is dat het genetische geslacht van deze personen niet overeenstemt met het gevoelsmatige geslacht.

Tegenwoordig onderscheiden we ook veel andere variaties, zoals non-binair of gender-fluid. In het kader van de genderidentiteit betekent non-binair dat men zich noch man noch vrouw voelt. Gender-fluid betekent dat iemand varieert met verschillende genderidentiteiten¹². Van genderqueer is sprake wanneer de genderidentiteit niet past in een bestaande gendercategorie, identificatie met een combinatie, geen van beide of met mannelijke en vrouwelijke genderidentiteit¹³. Interseksuele personen zijn mensen die geboren zijn met zowel mannelijke als met vrouwelijke geslachtskenmerken¹⁴. Els Elaut¹⁵ onderstreept hiermee dat er dus ook een natuurlijke variant bestaat en personen niet zomaar op te delen zijn in een man of een vrouw.

Woelkens en de Vries duiden met LHBTQ de queercommunity aan¹⁶. De uitleg van de website schooluitdekast¹⁷ gebruikt LHBTQI om seksuele, gender – en geslachtsdiversiteit aan te duiden. LHBTQI+ is een verzamelterm om lesbische, homoseksuele, biseksuele, transgender, queer of questioning en interseksuele personen te omschrijven.

⁹ Guy T'SJOEN, Joz MOTMANS & Ilse DEGRYSE, *Het Transgenderboek*, Antwerpen, Angèle, 2019, p. 189.

¹⁰ Mandy WOELKENS & Thorn de VRIES, *Faq Gender*. Amsterdam, Blossom Books, 2021, p.13.

¹¹ Els ELAUT, *De toekomst van gender: iedereen gewoon een letter of de hokjes afschaffen*, in *Tijdschrift voor seksuologie*, 46 (2022), 34-36, p. 34.

¹² M. WOELKENS & T. de VRIES, *Faq Gender*, p. 149.

¹³ *Ibid*, p. 150.

¹⁴ E. ELAUT, *de toekomst van gender*, p. 34.

¹⁵ *Ibid*, p. 34.

¹⁶ M. WOELKENS & T. de VRIES, *Faq Gender*, p. 154.

¹⁷ SCHOOLUITDEKAST, KLIO, vorming en begeleiding over gender en seksuele diversiteit, <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.schooluitdekast.be%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fmethodiek%2Fbijlage%2Ffgbtqiwatistatallemaal.pptx&wdOrigin=BROWSELINK>, (toegang 29.05.2021).

Soms wordt de Q bij de term toegevoegd, soms niet. De Q staat voor queer en questioning, voor de personen die nog zoekende zijn naar hun genderidentiteit of seksuele oriëntatie. Bij LGBTQIA+ staat de A voor asexueel. De + staat voor de diversiteit aan genderidentiteiten, genderexpressie en seksuele voorkeuren, zoals non-binair of asexueel¹⁸. Soms wordt er in een omschrijving enkel gebruikt gemaakt van LHBT en soms wordt er voor gekozen om extra letters aan toe te voegen, namelijk de Q, I, A en +, als er hiermee ook naar de bovenomschreven doelgroepen verwezen wordt. Het advies van çavaria vzw is dat de keuze van de letters afhankelijk is qua doelgroep en onderwerp¹⁹. In deze masterproef hanteren we de term LHBT-gemeenschap, met als reden de focus van de doelgroep transgender personen (T). Een belangrijke kritische reflectie is dat veel begrippen vaak door elkaar gebruikt worden. Dit kan mogelijk een invloed hebben gehad bij het inzetten van deze zoektermen bij de integratieve literatuurreview. Schippers²⁰ pleit ervoor om eerder een opdeling te maken binnen de LHBTQI-groep. Hij ontwikkelt de visie dat er uiteenlopende belangen zijn tussen homoseksuelen, lesbiennes, biseksuelen en transgenders, mensen met intersexe problemen. Zo is het onbehagen in welk lichaam je zit verschillend van het onbehagen veroorzaakt door seksuele oriëntatie.

Volgens het WHO behoort ongeveer 0,3 % tot 0,5 % van de wereldbevolking tot de categorie transpersonen. Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) zijn er ongeveer 0,3 % transgenders in Nederland. Volgens transvisie ligt dit percentage hoger, namelijk 2 % transgenders in Nederland. Ongeveer 21 % van de transgenders in Nederland heeft mentale problemen²¹. Voor België variëren de cijfers voor personen met een diagnose genderdysforie tussen 17 tot 33 op 100 000. Data uit bevolkingsonderzoeken specifiek gericht op de transgenderidentiteit tonen een variatie van 0,3 tot 0,5 %.²²

2.2. Zoekstrategie

De zoekstrategie werd in september 2021 uitgevoerd in de volgende databanken: Pubmed, PsycArticles, Proquest Central. In april 2022 werd de eerste fase van de zoekstrategie herhaald bij twee theologische databanken, namelijk ATLA Religion Database en Index Religiosus.

In de eerste fase werden de volgende onderzoek termen gebruikt: *christianity and transgender, queer and identity and christianity, transsexuality and christianity and identity*.

In de tweede fase werden er op meer trefwoorden gezocht: *gender identity of non-binair of genderfluidity of cross-dressers and christianity*. Om tot een breder perspectief te komen van relevantere artikels is de keuze gemaakt om de ruimere en meer algemeen omvattende onderzoekstermen in te voeren. De taal van de geselecteerde artikelen was in het Engels. De laatste 10 jaar werd ingesteld als filter van de zoekcriteria.

De via de databanken gevonden literatuur werd samengebracht in een Endnote. Een volledig gedetailleerd overzicht van de zoekstrategie is terug te vinden in bijlage 2.

¹⁸ SCHOOLUITDEKAST, KLIO, vorming en begeleiding over gender en seksuele diversiteit, (toegang 29.05.2021).

¹⁹ ÇAVARIA VZW, *LGBTI +*, <https://cavaria.be/lgbti> (toegang 29.05.2022).

²⁰ Jan A. SCHIPPERS, *Genderlijkheid. Transgender personen. Tussen ideologie en compassie*. Apeldoorn. de Banier, 2021, p. 33.

²¹ *Ibid*, p.20.

²² TRANSGENDER INFOPUNT, *Transgender Infopunt | Cijfers* | (toegang 27.03.2021).

2.3. Analyseproces

Via het programma Rayyan werden de verzamelde artikelen samengebracht, waarbij er op een methodisch verantwoorde manier een literatuurselectie plaats vond. De duplicaten werden verwijderd. De screening van de literatuur vond plaats door middel van het grondig lezen van de titel en het abstract. Er werd enkel gekozen voor de artikelen die voldeden aan de inclusiecriteria. De taal van de artikelen was Engels. Er werd geselecteerd op publicaties van de afgelopen 10 jaar. Bronnen voor 2000 zijn volledig uitgesloten. Een belangrijk selectie criterium was of transpersonen behoorden tot de doelgroep van de studie. Een exclusie criterium was de afwezigheid van transpersonen in de studie, terwijl de doelgroep daarentegen wél personen met een homoseksuele, lesbische of biseksuele oriëntatie omvatte. Specifiek werd er gezocht of het jongvolwassen transpersonen betrof. De inhoud van de artikelen heeft betrekking op de beleving van transpersonen in een christelijke context. Een exclusie criterium was dat het artikel enkel betrekking had op de visie van de christelijke gemeenschappen ten aanzien van transpersonen en niet stilstond bij het effect van de beleving van de transpersonen.

Om de studie zo breed mogelijk te houden, werd ervoor gekozen om geen specifieke definitie te hanteren als richtlijn ten aanzien van de zoekcriteria van transgender personen en christendom. Er werd integendeel net voor gekozen om diverse zoektermen te hanteren die transgender personen kunnen omschrijven in de literatuur. Er werd eveneens gekozen voor de algemene zoekterm christendom, waardoor de mogelijkheid werd opengelaten om diverse stromingen in het christendom te onderzoeken. Er waren 26 artikelen van de 474 die voldeden aan de eisen van de inclusiecriteria

Deze 26 artikelen werden beoordeeld door middel van *critical appraisal skills programme checklist (CASP)*²³. De studies werden ten eerste door middel van een vertaalde CASP checklist grondig gescreend op validiteit, op het doel van de studie, de methodologie en de resultaten van de studie. De validiteit werd getoetst op basis van de volgende criteria: een welomschreven doelstelling van het onderzoek, de bevraging van subjectieve ervaringen van participanten, het hanteren van de juiste methodologie, de opbouw van het onderzoeksopzet, het selectieproces van de participanten, de datacollectie en de mogelijke bias. De criteria bij evaluatie van de resultaten waren de ethische overwegingen, de data-analyse en de bevindingen van de data-analyse. Ten slotte werden de artikelen gescreend op basis van relevantie. Dit gebeurde aan de hand van de CASP-checklist.

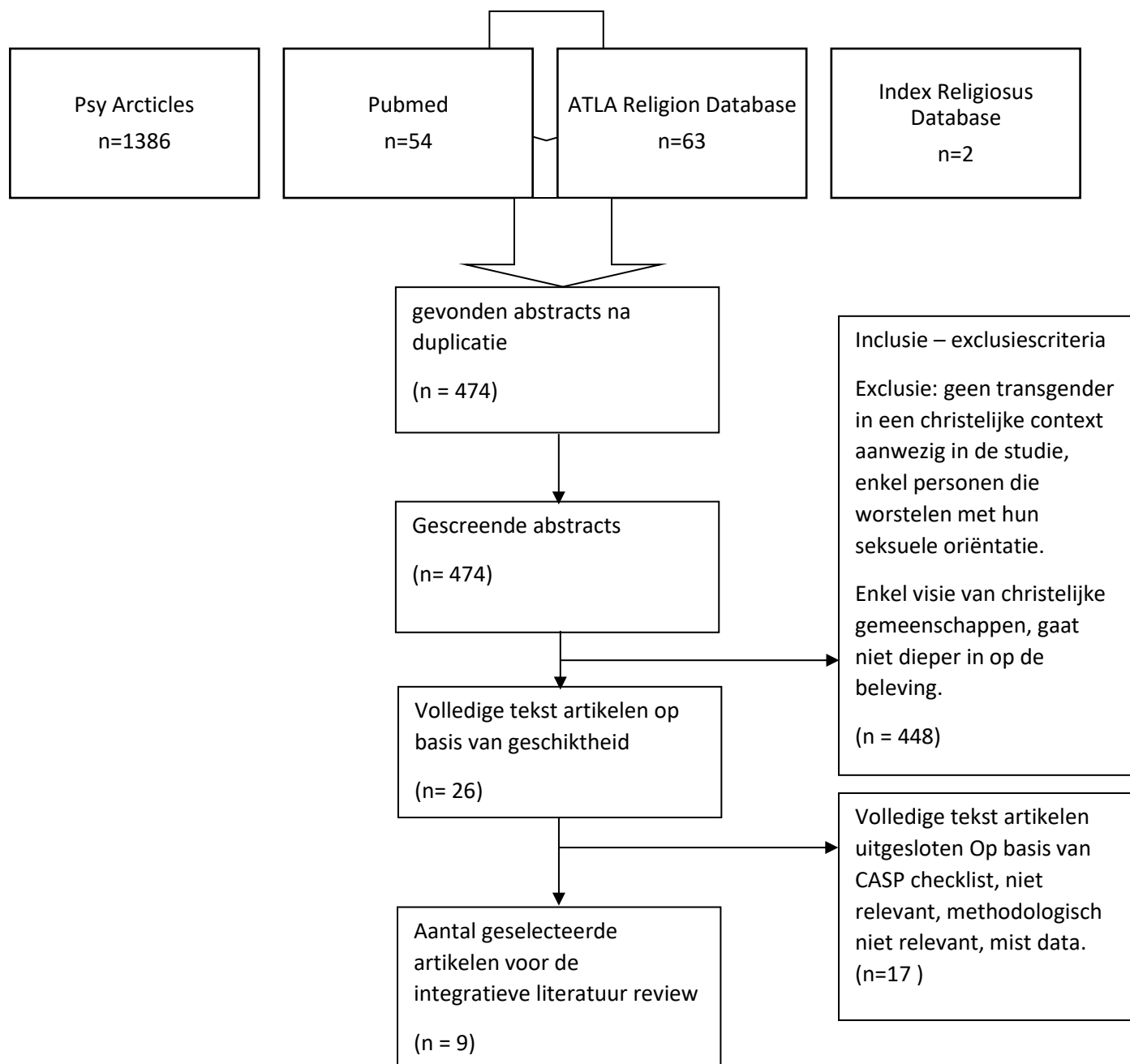
Dit gebeurde op basis van het type onderzoek, namelijk kwantitatief of kwalitatief²⁴. Bij kwalitatief onderzoek werden de representativiteit van de doelgroep en de analyse van de gegevens geëvalueerd. Bij kwantitatief onderzoek werden de groeps grootte van het aantal respondenten, de hypothesen, de betrouwbaarheid van de meetinstrumenten en de analyse beoordeeld. Uiteindelijk bleven er 9 geschikte artikelen over voor het literatuurreview. In bijlage 3 is de screening via de CASP checklist terug te vinden. In bijlage 4 is het inhoudelijke analyseproces van de focus van de thema's terug te vinden.

In de theologische databanken werden er veel autobiografische, biografische of theologische ethische reflecties teruggevonden. Deze artikelen kwamen niet in aanmerking voor de resultatenanalyse, omdat er geen specifiek onderzoek werd gevoerd bij de doelgroep van de transgender personen zelf. Enkele relevante artikelen worden wel besproken in de discussie. Piage²⁵ stelt vast dat er tot 2022 over dit thema voornamelijk literatuur geschreven is in de trant van autobiografische, biografische en theologische ethische reflecties. De reden hiervan wordt verder becommentarieerd in de discussie.

²³ CASP, *Critical Appraisal Skills Programme*, (2018); https://casp-uk.b-cdn.net/wp-content/uploads/2018/03/CASP-Qualitative-Checklist-2018_fillable_form.pdf (toegang 14.03.2022).

²⁴ Robin WHITTEMORE & Kathleen KNAFL, *The Integrative Review: Updated Methodology*, 546-553.

²⁵ Chris PIAGE, *Transgender-Affirming Spiritual Care, A Bibliographic Essay*, in *Theological Librarianship* 15, 1 (2022) 1-13.

Figuur 1: Flowchart van zoekstrategie

Studie	Design/ Data-collectie	Regio	Setting/ Sample	Kernresultaten Aanbevelingen	Beperkingen
Sumerau & Cragun (2016)	<p>Kwalitatief onderzoek Etnografische studie, veldwerk gedurende 36 maanden in de christelijke kerk.</p> <p>Studie is een onderdeel van grootschalig onderzoek gedurende 25 jaar.</p>	Amerika	<p>Aantal deelnemers bij 18 maanden van het veldwerk: 98 participanten uit de kerk, voornamelijk personen met andere christelijke oriëntatie, 6 transpersonen.</p>	<p>LHBT-personeel verliezen het contact met leden van de christelijke gemeenschap tijdens hun identiteitsproces. Bij erkenning van hun seksuele voorkeuren en gender-identiteit, is er een comeback naar het religieuze leven mogelijk en beleven de meesten religie in hun leven.</p>	<p>Op het einde van de studie (na 36 maanden) waren er nog 45 van de 98 participanten die deelnamen. Na 36 maanden waren er geen transgender personen meer die deelnamen.</p>
Schmitz & Woodell (2018)	<p>Kwalitatief onderzoek Diepte-interviews Sociaal demografische vragenlijst Analyse via MAXQA</p>	Midden-Westen van Amerika	<p>22 LHBTQ dakloze jongvolwassenen, lesbisch, homoseksueel, biseksueel, transgender, non-binair.</p>	<p>Voornamelijk een genuanceerd beeld van religie. Religie is bron van veerkracht en levenservaring. Een minderheid ervaart gevoelens van verwerping.</p>	<p>Geen aantoonbare beperkingen</p>
Degura (2018)	<p>Kwalitatief onderzoek, diepte-interviews.</p>	Malta, Europa	<p>11 LHBT-personeel uit de enige LHBT- Katholieke organisatie Onder andere lesbisch, homoseksueel, biseksueel, 1 transgender persoon.</p>	<p>Ervaring ten aanzien van God. Beelden van God veranderen in lijn met hun identiteitsprocessen. Beeld van God van een schepper die verandert in een liefdevolle God.</p>	<p>De meeste deelnemers in de studie waren hoogopgeleid.</p>

Dahl & Galliher (2012)	Kwalitatief onderzoek door middel van diepte-interviews en focusgroepen.	Verenigde Staten	19 deelnemers van 15 tot 24 jaar, jongvolwassenen. 16 deelnemers van <i>Church of Jesus Christ of Latter Day Saints</i> , 2 deelnemers van de Katholieke Kerk, 1 deelnemer van de Presbyterian kerk,. seksuele minderheid, 2 transgender personen	Religieuze context is geassocieerd met zowel positieve als negatieve uitkomsten. Negatieve uitkomsten zijn schuld en schaamte – gevoelens. Positieve uitkomsten zijn meer zelfaanvaarding en open-minded zijn.	Voornamelijk deelnemers uit de <i>Church of Jesus Christ of Latter Day Saint</i> .
Exline et.al. (2021)	Kwantitatief onderzoek Online vragenlijsten Data-analyse door middel van regressie-analyse, beschrijvende statistiek ANOVA	Europa en Nood-Amerika	315 deelnemers, transgender en <i>non-conforming adults</i> 58 % van hen zijn christenen	Angst voor percepties van anderen en dat anderen hen zullen afwijzen. Gevoelens van mogelijke afkeuring van God ten aanzien van hun genderidentiteit. Helft voelt zich niet welkom in de geloofsgemeenschap.	De studie heeft enkel online plaats gevonden door middel van werving op het internet.
Wilcox (2002)	Kwalitatief onderzoek Semi-gestructureerde interviews	Verenigde Staten	72 participanten met een religieuze achtergrond en een eerdere coming-out	Existentieel conflict tussen LHBT-identiteit en traditionele gender - seksuele identiteit. Fenomeen van bijbels buffet. Uit het christendom toepassen wat relevant is.	Artikel is ouder dan 10 jaar. omwille van de sterke inhoudelijke relevantie, artikel behouden in het literatuuroverzicht. 84 % van de deelnemers zijn blank
Vanderwaal, Sedlacek, Lane (2017)	Mixed methode: Kwantitatief en kwalitatief onderzoek Rosenberg <i>self-esteem scale</i>	Noord-Amerika	310 LHBT jongvolwassenen, opgegroeid in <i>Seventh-Day Adventist Church</i> in 2,9 % transgender personen	Grote impact van coming-out proces in de familie. Religie heeft sterke invloed, op het omgaan met seksuele oriëntering en genderidentiteit.	Meer onderzoek is nodig i.v.m. coming-out proces van seksuele oriëntatie en genderidentiteit in een context van strikte religieuze opvattingen.

	<p><i>Patient Health Questionnaire</i> <i>Depression Screen</i> <i>Substance abuse</i> 2 kwalitatieve toekomstvragen Data-analyse via de afzonderlijke schaal</p>		<p>2,6 % van vrouw naar man, 0,3 % van man naar vrouw.</p>	<p>Aanwezigheid van schuld en schaamtegevoelens.</p>	<p>Alsook naar de interactie van de percepties tussen jongvolwassenen en ouders. De bevindingen kunnen niet generaliseerd worden buiten de <i>Seventh-Day Adventist Church</i>.</p>
<p>Kanamori, Pegors (2017)</p>	<p>Kwantitatief onderzoek</p> <p><i>Revised religious Fundamental scale</i> <i>The Religious Commitment Inventory</i> <i>Intrinsic Religious Motivation Scale</i> <i>Multidimensional Locus of Control</i> <i>Attitudes toward Transgender individuals survey</i></p> <p>Data-analyse: Beschrijvende statistiek</p>	<p>Verenigde Staten</p>	<p>731 participanten, Grotendeels uit een christelijke context</p>	<p>Mensen die zich uitdrukken als religieus; ervaren minder interpersoonlijk comfort in interactie met transgender personen. Zowel religieuze als niet-religieuze mensen waarderen transgenderpersonen.</p>	<p>Gaat voornamelijk over de attitudes en in de interpersoonlijke interactie van andere christenen, de studie focust zich minder op de eigen beleving van de transgender personen.</p>
<p>Anderson, McGuire 2021</p>	<p>Kwalitatief thematische analyse Semi-gestructureerde interviews</p>	<p>Verenigde Staten, Canada, Ierland</p>	<p>63 transgender jongvolwassenen, opgegroeid in een religieuze achtergrond in de 40 % uit zich als non-binair, agender, pangender, genderqueer</p>	<p>Ambigu-verlies theorie over hoe transgender personen omgaan met verwerping van de familie, de geloofs familie en hun God.</p>	<p>Voor 92 % heeft de studie betrekking op deelnemers uit de Verenigde Staten, 5 % komt uit Ierland en 3 % uit Canada. Dit heeft implicaties over de toepasbaarheid van de resultaten op de regio.</p>

Figuur 2: Overzicht studies

3. Resultaten

In het volgend overzicht wordt er een antwoord gegeven op de onderzoeksvragen aan de hand van literatuur die geselecteerd werd op basis van wetenschappelijke criteria. Het doel was te komen tot een geïntegreerd antwoord op de hoofdonderzoeksvraag: Op welke manier beleven jongvolwassenen hun transgenderidentiteit en christenen-zijn?

Op welke manier integreren ze de waarden en de attitudes van de christelijke gemeenschappen in de gelijktijdige beleving van hun transgenderidentiteit en christen-zijn?

De kwalitatieve thematische analyse van Sloan Anderson en Jenifer McGuire, bespreekt het fenomeen van de “ambigu-verlies-theorie”²⁶. Dit etnografisch onderzoek werd tussen 2010 en 2014 gevoerd bij 63 transgender jongeren in de Verenigde Staten, Canada, Ierland, die opgroeiden in een christelijke context. Veertig procent van de bevroegde jongeren uitte zich als non-binair, agender, pangender, genderqueer. Oorspronkelijk bedoelde men met de ambigu-verlies-theorie het complex proces dat mensen ervaren als een dierbare fysiek afwezig is, maar wel psychologisch aanwezig blijft of een dierbare die psychologisch afwezig is, maar wel fysiek aanwezig. Hedendaags is er meer actueel onderzoek waarbij de doelgroep van transgenders bestudeerd wordt vanuit het perspectief van de ambigu-verlies-theorie. Volgens Anderson & McGuire is de ambigu-verlies-theorie ook van toepassing als transpersonen verworpen worden of als ze contactverlies ervaren met familieleden door hun keuze om over te gaan tot geslachtstransitie. De onderzoekers linken de ambigu-verlies-theorie met religie en spiritualiteit bij transpersonen. De psychologische geloofsfamilie is een conceptualisatie van de geloofsgemeenschap en de godheid waar een transpersoon op steunt en een beroep op doet. De ambigu-verlies-theorie kan ingezet worden in de verklaring van de stress bij de gender-, en seksuele minderheidsgroepen met een christelijke achtergrond, in relatie met geloof en spiritualiteit. Het doel van deze studie is om inzicht te krijgen in de ervaring van transgenders in relatie met hun religieuze traditie, hun achtergrond en mentale gezondheid. Zo blijkt dat jongvolwassen transpersonen, opgegroeid in een religieuze gemeenschap, minder geneigd zijn om een coming-out te doen dan andere jongvolwassenen die niet opgegroeid zijn in een religieuze omgeving.

Sommigen zien het verlaten van hun religieuze traditie als een uitweg om de minderheidsstress te verminderen. Ten aanzien van het geloof kunnen jongvolwassenen die worstelen met hun transgenderidentiteit een ambigu verlies ervaren. Zo kan hen de fysieke toegang tot de geloofsgemeenschap ontzegd worden. Mogelijk kunnen transpersonen een ‘*boundary ambiguity*’ ervaren, door onzekerheidsgevoelens en de kwellende vraag of ze nog tot de geloofsgemeenschap en tot hun geloof behoren. Dat God hen mogelijk verworpen heeft, draagt bij tot de ‘*boundary ambiguity*’. Sommige transpersonen ervaren dubbelzinnige gevoelens in hun persoonlijke en spirituele relatie met God of zelfs een breuk met God. Mogelijk kan dit ook leiden tot gevoelens van isolement en zich niet ondersteund voelen²⁷.

De ambigu-verlies-theorie heeft dus betrekking op jongvolwassen transpersonen opgegroeid in een christelijke context in Amerika die ambivalente gevoelens ervaren ten aanzien van de geloofsgemeenschap en hun connectie met God. Het volgend onderzoek uit Europa en Amerika bespreekt de religieuze en spirituele worstelingen van transpersonen en het ervaren van afwijzing van andere religieuze personen en mogelijk Gods afkeuring.

²⁶ Sloan Okrey ANDERSON & Jenifer K. MCGUIRE, ‘*I Feel like God doesn’t Like me’: Faith and Ambiguous Loss Among Transgender Youth*, in *Family Relations, Interdisciplinary Journal of Applied Family Science* 70 (2021) 390-401.

²⁷ *Ibid*, p. 390-401.

In een recent grootschalig kwantitatief onlineonderzoek in Europa en Noord-Amerika van Julie J. Exline et al. uit 2021 werden de religieuze en spirituele worstelingen en genderidentiteitsfactoren bij transgenders en niet-conformerende genderpersonen onderzocht. Hiervan uitte 58 % zich als christenen. De religieuze en spirituele worstelingen werden opgedeeld in 6 domeinen: interpersoonlijke problemen, morele problemen, boosheid, betekenisgeving, problemen ten aanzien van demonen en twijfels. Deze worstelingen kunnen zowel innerlijk als extern zijn. Interpersoonlijke conflicten zijn de spanningen die ze ervaren met andere mensen wanneer religieuze en spirituele thema's aan bod komen. Transgenders en niet-conformerende genderpersonen kunnen denken dat andere christenen zich negatief zullen uitlaten over hun genderidentiteit. Ze vrezen ervoor dat ze zich hierdoor gekwetst zullen voelen en mogelijk achtergesteld kunnen worden tegenover andere religieuze personen. Morele problemen kunnen ontstaan, wanneer ze zich schuldig voelen omdat ze niet leven volgens de geldende morele standaarden. De ultieme betekenis gaat over hetgeen wat voor hen betekenis heeft in het leven. Twijfels kunnen opkomen wanneer ze zich verward voelen ten aanzien van religie of spiritualiteit en wanneer ze hierover vragen hebben. Zo wordt de vraag gesteld, hoe ze een mogelijke afkeuring van God ervaren omwille van hun genderidentiteit. Uit deze studie blijkt ook dat de helft van de religieuze transpersonen zich niet welkom en zelfs afgewezen voelt in hun geloofsgemeenschap. Verder onderzoek kan uitzoeken of deze doelgroep religieus geïnspireerd blijft²⁸.

Kanamori en Pegors onderzochten de attitudes bij de *evangelical Baptist Church* en niet-religieuze personen in de Verenigde Staten. De bevraging vond plaats in 2017 bij 731 deelnemers aan de hand van kwantitatief onderzoek. Hierbij werd de *Attitudes toward Transgender* ingezet. De *evangelical Baptist Church* heeft de opvatting dat genderidentiteit gedetermineerd is door de biologische sekse en niet door zelfperceptie. Voornamelijk vrouwen en mensen die zich uiten als religieus in de *evangelical Baptist Church* ervaren minder interpersoonlijk comfort in de interactie met transpersonen dan niet-religieuze mensen. Gelovigen in deze studie hebben een meer dichotoom beeld van gender. Niet-religieuze mensen beschouwen het concept gender eerder als een continuüm. Ten aanzien van de menselijke waardering en de intrinsieke waarde van transpersonen staan gelovigen en niet-religieuze mensen in deze onderzoeksgroep meer op één lijn. De validatie van de intrinsieke waarde van transpersonen is volgens de onderzoekers belangrijker dan de binaire opdeling van gender²⁹. De manier waarop transpersonen deze waarden en attitudes van de christelijke gemeenschappen integreren in hun transgenderidentiteit is niet bekend. Dit zou een relevante vervolgstudie kunnen zijn.

De besproken artikels hadden voornamelijk betrekking op de religieuze worstelingen van transgender personen ten aanzien van God en de geloofsgemeenschap en hoe ze deze integreren in hun religieuze identiteit. Het volgend artikel gaat over LHBT-jongvolwassenen die angst ervaren om een coming-out te doen bij hun religieuze familie, omwille van de sterke impact van religie en de ervaren schuld-, en schaamtegevoelens. Enkelen van hen ervaren religie wel als een bron van steun.

²⁸ Julie J. EXLINE, et al., *Religious and Spiritual Struggles Among Transgender and Gender-Nonconforming Adults*, in *Psychology Of Religion and Spirituality* 13 (2021) 276-286.

²⁹ Yasuko KANOMORI, & Teresa K. A. PEGORS, *Comparison Between Self-Identified Evangelical Christians' and Nonreligious Persons' Attitudes Toward Transgender Persons*, in *Psychology Of Sexual Orientation and Gender Diversity* 2 (2017) 75-86.

In 2017 werden er aan de hand van semigestructureerde interviews 310 LHBT jongvolwassenen tussen 18 en 35 jaar ondervraagd door onderzoekers door Curtis Vanderwaal, David Sedlacek en Lauren Lane. Ze waren afkomstig uit de zevendedagsadventistenkerk in Noord-Amerika en onder hen bevonden zich 2,9 % transgenders en 10,3 % mensen die zich identificeerden als gender-queer, agender, gender fluid of non-binair. In de studie maakten ze onder andere gebruik van de volgende vragenlijsten: *Rosenberg self-esteem*, *de patient health questionnaire*, *depression screen*. Bij drie vierden was religie erg belangrijk in hun omgeving. Eén op de drie van de jongvolwassenen beschouwde zichzelf als religieus. In de zevendedagsadventistenkerk zijn het merendeel van de LHBT jongvolwassenen (80,5 %) terughoudend om een coming-out te doen, omdat ze bang zijn dat hun familie hen walgelijk zal vinden. De impact van religie en het proces van coming-out in de familie is groot. Religie heeft een sterke invloed op de manier hoe deze personen omgaan met issues ten aanzien van hun seksuele oriëntatie en identiteit. De invloed van religieuze geloofsopvattingen had schuld- en schaamtegevoelens tot gevolg, waardoor een coming-out een complexe onderneming was voor 75 procent van de bevroegde mensen. Ouders met strikt religieuze opvattingen hebben het volgens 82,5 % van de jongvolwassenen moeilijker om hun genderidentiteit en seksuele oriëntatie te accepteren. Twee derde van de ouders gaven aan dat ze teleurgesteld waren in de seksuele oriëntatie en genderidentiteit van hun kinderen, aldus de jongvolwassenen. Meer dan de helft van deze groep (60,4 %) gaven aan, dat de ouders bidden tot God met als doel om de genderidentiteit en seksuele oriëntatie van hun kinderen te veranderen; 25 % van de ouders namen hen met dezelfde bedoeling mee naar een priester. Een derde van de ouders maakten van hun religieuze overtuigingen juist gebruik om de seksuele oriëntatie en genderidentiteit van de jongvolwassene beter te begrijpen. In het coming-out proces ten aanzien van hun familie ervaren de jongvolwassenen de meeste steun bij hun vrienden. Slechts 9,3 % geeft aan dat religie een bron van steun is voor hen. Deze studie wil handvatten reiken aan christelijke medewerkers om LHBT-jongvolwassenen meer te kunnen ondersteunen, ten aanzien van hun ouders. De onderzoekers argumenteren dat seksuele oriëntatie en genderidentiteit de kernidentiteit van iemand vormt. Ze willen graag dat christelijke ouders bepaalde Bijbelse beelden ten aanzien van onvoorwaardelijke liefde beter begrijpen³⁰. Verder onderzoek over coming-out van seksuele oriëntatie en genderidentiteit is nodig in de context van religieuze opvattingen.

Volgens Angie, L., Dahl en Renee V., Galliher hebben een groot deel van de seksuele minderheidsgroepen een conflict met hun seksuele en hun religieuze identiteit. Een positieve uitkomst volgens hen is dat religie een beschermende factor kan zijn voor de psychische gezondheid. In 2012 deden ze kwalitatief onderzoek bij 19 jongvolwassenen met een andere seksuele oriëntatie en 2 transgenderpersonen, opgegroeid in een christelijke religieuze context in de Verenigde Staten. Tijdens hun coming-out proces was er sprake van schuldgevoelens ten aanzien van religie. Bij sommigen was er sprake van het ervaren van faalgevoelens. In de overwegend christelijke religieuze context ervoeren 11 van de 19 deelnemers depressieve gevoelens tijdens hun coming-out proces. Ze namen ook sociale spanningen waar in hun religieuze gemeenschap. De positieve uitkomsten waren dat hun coming-out proces in een religieuze context leidde tot meer zelfaanvaarding. Omwille van hun coming-out proces in hun religieuze context stelden deze jongvolwassenen zich meer open-minded op naar anderen en naar hun eigen hun wereldbeeld³¹.

³⁰ Curtis VANDERWAAL, J., David SEDLACEK, Lauren LANE, *The Impact of Family Rejection or Acceptance among LGBT Millennials in the Seventh-Day Adventist Church*, in *Social Work & Christianity* 44 (2017) 72-95.

³¹ Angie L., DAHL & Renee V. GALLIHER, *LGBTQ Adolescents and Young Adults Raised Within a Christian Religious Context: Positive and Negative Outcomes*, in *Journal of Adolescence*, 35 (2012), 1611-1618.

De geloofsgemeenschap, het ervaren van een connectie met God, de omgang met familie en het interpreteren van de Bijbel kunnen een invloed hebben op hoe jongvolwassenen hun waarden en normen integreren met hun transgenderidentiteit en christen-zijn. Het volgende artikel heeft betrekking op het selecteren van betekenisvolle elementen uit de Bijbel, wat voor een jongvolwassen transpersoon relevant is.

Op welke manier beleven jongvolwassenen hun transgenderidentiteit en christen-zijn?

Melissa Wilcox, verbonden aan de University of California, introduceerde in 2002 het fenomeen van 'selectief religieus individualisme' gebaseerd op 72 semigestructureerde interviews bij personen met een religieuze achtergrond en die eerder een coming-out hadden gedaan. Doordat er sprake is van een mogelijk existentieel conflict tussen de LHBT-identiteit en de traditionele gender- en seksuele identiteitsbeleving uit de Bijbel, ontstaat er een 'Bijbels buffet'. Deze term betekent dat de personen uit het christendom datgene uit de Bijbel gebruiken wat voor hen relevant of toepasselijk is. Selectief religieus individualisme resulteert tot religieuze identificatie bij de LHBT-gemeenschap. Ten aanzien van de 'open religieuze markt' is er discussie. Zo wordt de vraag gesteld welke factoren invloed hebben op de persoonlijke keuze van religie en spiritualiteit. Bijvoorbeeld wanneer een toegewijde gelovige uit zijn religieuze groep gestoten wordt of als de geloofsgemeenschap de religieuze overtuiging aanvecht.

LHBT-christenen lijden emotionele pijn wanneer anti-LHBT religieuze groeperingen verkondigen dat seksuele en genderidentiteit een valse identiteit is. Andere personen zijn dan juist weer van opvatting dat LHBT een cadeau van God is. Volgens de onderzoeker is het belangrijk om de reactie van deze doelgroep te kennen ten aanzien van anti-homoseksuele Bijbelse passages³².

Angele Deguara verrichtte kwalitatief onderzoek door middel van diepte-interviews om een antwoord te krijgen op de vraag welk godsbeeld rooms-katholieke LHBT-volwassenen in Sicilië te Europa hebben. Het opleidingsniveau van deze doelgroep was hoog. Bij personen die worstelen met hun religieuze en seksuele identiteit ervaren we dat hun godsbeeld kan veranderen. Sommigen doorliepen een proces van gevoelens van afwijking ten aanzien van God, tegenover het gevoel van kinderen van God te zijn. Eenmaal de identiteitsconflicten opgelost waren, was het mogelijk dat hun godsbeeld veranderde, namelijk van een godsbeeld van een Schepper naar een godsbeeld bestaand uit liefde³³.

In het eerder besproken etnografisch onderzoek van Anderson en McGuire werd de ambigu-verlies-theorie besproken. Een jongvolwassen transpersoon die worstelt met zijn transgenderidentiteit kan een dubbel verlies ervaren ten aanzien van het geloof. Enerzijds kan het gaan om het idee dat ze niet meer fysiek welkom zijn in de geloofsgemeenschap, of ook nog de onzekerheid of tegenstrijdige gevoelens om tot een geloofsgemeenschap te behoren. Daarnaast kunnen ze een breuk ervaren met God, het gevoel hebben door Hem verworpen te zijn of dat Hij hen niet meer wil aanvaarden³⁴.

³² Melissa M. WILCOX, *When Sheila's a Lesbian: Religious Individualism among Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Christians* in *Sociology of Religion* 63 (2002) 497-513.

³³ Angele DEGUARA, *Destroying False Images of God: The Experiences of LGBT Catholics*, in *Journal of Homosexuality* 65 (2018) 317-337.

³⁴ S. ANDERSON & J. MCGUIRE, *'I Feel like God doesn't Like me'*, p. 390.

Wat zijn de religieuze worstelingen van jongvolwassenen transpersonen?

De kwalitatieve studie uit 2018 die Rachel Schmitz en Brandi Woodell in het Midden-Westen van Amerika uitvoerden bij thuisloze LHBT-jongvolwassenen beschrijft de religieuze worstelingen van deze groep jongeren, verstoten door hun ouders. Religie kan hierbij ervaren worden als bron van veerkracht en levenservaring, maar ook als een bron van stigmatisatie. De onderzoeksgroep van deze studie bestond uit 22 jongeren, die zich omschrijven als lesbisch, homoseksueel, biseksueel, transgender of non-binair. De kwalitatieve studie vond plaats aan de hand van diepte-interviews. Eén jongere in de doelgroep omschreef zich als transgender. Een minderheid van de jongeren ervaart verwerping van religie. Deze LHBT-jongeren hebben dus een genuanceerd beeld van religie³⁵.

Kort samengevat blijkt uit deze Amerikaanse studies dat jongvolwassenen terug plaats maken voor religie wanneer zij hun genderidentiteit en seksuele voorkeur mogen erkennen. Sommige thuisloze LHBT-jongvolwassenen ervaren religie als een bron van veerkracht in hun leven, anderen daarentegen voelen religie aan als een bron van stigmatisatie. Jongvolwassen transgenderpersonen kunnen tegenstrijdige gevoelens ervaren ten aanzien van het geloof. Ze zijn bang dat God hen niet meer zal aanvaarden en dreigen op die manier een relationele breuk te ervaren met God. Ze kunnen gebukt gaan onder gevoelens van onzekerheid om tot een christelijke gemeenschap te behoren, want God heeft hen mogelijk verworpen. Mogelijk kan door anderen de fysieke toegang tot de religieuze geloofsgemeenschap ontzegd worden, waardoor ze moeilijkheden ervaren om effectief tot de geloofsgemeenschap te behoren. Transpersonen die opgegroeid zijn in een religieuze gemeenschap zijn minder geneigd om tot een coming-out over te gaan. Enkel van hen verlaten de religieuze traditie, in een poging om de minderheidsstress uit te schakelen. Mogelijk ervaren jongvolwassenen onzekerheid rond de vraag of God hen al dan niet accepteert.

Welk engagement hebben jongvolwassen transpersonen ten aanzien van de christelijke gemeenschappen?

Uit het veldwerk (gedurende 36 maanden) van Jamson Sumerau en Ryan Cragun³⁶ in 2016, uitgevoerd bij de christelijke kerk in Amerika blijkt dat personen uit de LHBT-groep wel een gelovige beleving ervoeren ten aanzien van God. Deze etnografische studie is een onderdeel van een grootschalig onderzoek, dat de afgelopen 25 jaar gevoerd werd naar de christelijke minderheid. Tijdens de zoektocht van de LHBT-personen in hun identiteitsproces ervoeren ze voornamelijk verlies van contact met de christelijke gemeenschapsleden. Als deze personen het gevoel hadden dat ze hun seksuele voorkeuren konden erkennen en mochten beleven, dan maakte de christelijke gemeenschap weer deel uit van hun leven. Uiteindelijk behielden de meesten religie in hun leven. Ze hoopten op deze manier God bij zich te hebben op hun levenspad.

³⁵ Rachel M. SCHMITZ & Brandi WOODPELL, *Complex Processes of Religion and Spirituality Among Midwestern LGBTQ Homeless Young Adults*, in *Sexuality & Culture* 22 (2018) 980-999.

³⁶ Jamson Edward SUMERAU & Ryan CRAGUN, *'I Found God in The Glory Hole' : The Moral Career of a Gay Christian*, in *Sociological Inquiry* 86 (2016) 618-640.

4. Discussie

In de discussie willen we in eerste instantie inspelen op het gemis aan academische kennis in het actuele theologiedebat in Amerika en Europa. Er bestaat eveneens een gemis aan wetenschappelijke kennis die een bijdrage zou kunnen leveren om de positie te verbeteren van transgenderpersonen in een christelijke context in België en in Nederland. Vervolgens gaan we dieper in op de visies van de diverse christelijke stromingen in Nederland en België en de mogelijke impact ervan op de wijze waarop jongvolwassen transpersonen hun genderidentiteit en christen-zijn beleven. Ten derde illustreren we dit aan de hand van een praktijkvoorbeeld, een dialoog tussen een theologisch medewerker van de LHBT-gemeenschap en de Seksuologen NVVS in Zeeland, in Nederland. Ten slotte worden er aanbevelingen voor verder onderzoek gedaan.

4.1. Hoe speelt dit onderzoek in op het gemis aan kennis?

De opzet van dit onderzoek bestaat erin om in dialoog te gaan met de literatuur die tot heden over dit thema geschreven is. De cliënten die worstelen met hun genderidentiteit komen op therapiegesprek. Ze zoeken naar begrip en antwoorden over hun christen-zijn en hoe ze in dialoog kunnen treden met de christelijke gemeenschappen. We stellen vast dat de bestaande wetenschappelijke literatuur geen antwoord biedt op de vragen die deze cliënten hebben. Piage stelt in zijn peer review dat religieuze, academische uitgeverij aarzelen om onderzoek uit te voeren naar het thema transgender en pastorale - spirituele zorg doordat er controverse over dit thema bestaat. Over dit thema is er voornamelijk literatuur terug te vinden, bestaande uit autobiografische, biografische passages of ethische theologische reflecties³⁷. Opzoekwerk voor deze scriptie in de theologische databanken bevestigde dit. Tevens bestaan er verschillende posities tussen conservatieve en liberale christenen. Dit speelt een rol in verschillende regio's overal ter wereld.

Julie Rodgers³⁸, voorvechtster voor LHBTQ-personen in geloofsgemeenschappen, bespreekt in een opiniestuk in de Amerikaanse context dat er een kloof bestaat tussen de conservatieve christenen en de LHBTQ-gemeenschap. Beiden groepen geven echter te kennen dat ze het belangrijk vinden dat er geen sprake is van discriminatie en dat er geloofsvrijheid is. Zo bespreekt Campbell et al. (2019)³⁹ dat de mate van religieus fundamentalisme bij christenen in de Verenigde Staten, zoals de strikte interpretatie van de Bijbel en participierend kerkbezoek, bijdraagt tot vooroordelen ten aanzien van transgender personen.

³⁷ Cris PIAGE, *Transgender-Affirming Spiritual Care*, p.1.

³⁸ Julie RODGERS, *Conservative Christians and LGBTQ People Don't Have to Be Enemies: It's Time to Build Trust Between our Two Communities*, in *The Washington Post (Online)*, Augustus 2018, Washington.
https://www.washingtonpost.com/opinions/conservative-christians-and-lgbtq-people-dont-have-to-be-enemies/2018/08/02/a31caabc-95d6-11e8-8ffb-5de6d5e49ada_story.html (toegang 13.12.2021).

³⁹ Marianne CAMPBELL, Jordan HINTON & Joel ANDERSON, *A Systematic Review of the Relationship Between Religion and Attitudes toward Transgender and Gender-variant People*, in *International Journal of Transgenderism*, 20 (2019), 21-38.

Mike Moses evalueert transgenderisme in 2021 via een christelijk pleidooi. Moses beschouwt transgenderisme als anti-theologisch en hierdoor schadelijk. Moses omschrijft het wereldbeeld van het transgenderisme als diep gefragmenteerd en dualistisch, wat in contrast staat tot de belichaamde ziel van de mens in het christelijke wereldbeeld⁴⁰. Terrance Weeden⁴¹ brengt dan weer een alternatieve visie voor jongvolwassen transpersonen, namelijk dat Jezus van hen zou houden net zoals van andere jongvolwassenen. Duncan Dormens beschrijft het veranderingsproces waarbij transpersonen de afgelopen decennia werden verwelkomd door veel liberale en mainstream protestantse christelijke stromingen. Dit werd mogelijk door een veranderende houding van predikanten, alsook door nieuwe wetgevingen die huwelijk en arbeidsrechten toekennen aan transgender personen. Volgens de analyse van Dormens gaat dat het debat rondom transgenders terug naar de kern over wat eerder theologisch is neergeschreven over het verschil in geslacht. Hij stelt dat conservatieve christenen het transgender-zijn bekijken als een psychische stoornis, wat in contrast staat tot de medische acceptatie van deze bevolkingsgroep. Conservatieve christenen beschouwen transgenders dan ook als een inbreuk vanuit het seculier en liberaal gedachtengoed⁴².

Volgens de Britse professor theologie Susannah Cornwall⁴³ is het niet bevorderlijk voor het theologiedebat over gender of genderidentiteit als er een polarisatie ontstaat tussen de conservatieve en liberale christenen. Personen die zichzelf omschrijven als genderqueer of non-binair vinden dat de definitie van vrouwelijkheid en mannelijkheid hen niet goed omschrijft. Non-binaire personen en interseks personen zijn interessant in dit theologiedebat, omdat hiermee aangetoond wordt dat niet alles opgesplitst kan worden tussen man of vrouw. Volgens Cornwall kunnen spirituele zorgverleners, zoals christelijke geestelijke zorgverleners, belangrijke hiaten opvullen om tegemoet te komen aan de behoeften van transgenderpersonen. Geestelijke zorgverlening werkt helend als transgenderpersonen hun medische transitie afwachten, dit ook met als doel meer veerkracht te hebben en het suïciderisico te verminderen⁴⁴. Andrew Bunt⁴⁵ benadrukt dat het belangrijk is om bij het voeren van het theologie-debat, over transgender personen en hun christen-zijn, er van bewust te zijn, dat transgender personen echte personen zijn die geschapen en geliefd worden door God.

Het onderzoek van Adriaan van Klinken⁴⁶ toont aan hoe belangrijk de context en de regio zijn in het onderzoek naar de beleving van LHBT-persoon en religiositeit. Van Klinken onderzocht "queer love" in een christelijke context van het pentecostalisme in Zambia. Van Klinken linkt de persoonlijke identiteit aan zowel de seksuele als de genderidentiteit, als iets dat intrinsiek aanwezig is en de religieuze identiteit als iets dat gekozen wordt. De LHBT-persoon in Zambia vinden het moeilijk om zich te definiëren in een specifieke categorie van LHBT, omdat een categorie toekennen mogelijk stigmatisatie kan inhouden.

⁴⁰ Mike MOSES, *The Philosophy of Transgenderism: A Christian Evaluation and Response*, in *Puritan Reformed Journal* (2021), 157-183.

⁴¹ Terrance WEEDEN, *I'm gay, Christian Pediatrician and Have no Doubt: Jesus Would Reject Anti-Trans Laws* in *The Washington Post* (Online), Juni 15, 2021, Washington. <https://www.washingtonpost.com/opinions//2021/06/14/jesus-reject-anti-transgender-laws/> (toegang 13.12.2021).

⁴² Duncan DORMENS, *Like Gender, Organised Religion is a Complex Matter': The Growing Acceptance of-Transgender People in Protestant Christianity*, in *Modern Believing* 4 (2017), 373-391.

⁴³ Susannah CORNWALL, *The Future of Sexuality Debates in the Church: Shared Challenges and Opportunities for Theological 'Traditionalists' and 'Revisionist'*, in *Modern Believing* 1 (2021), 10-23.

⁴⁴ Susannah CORNWALL, *Healthcare Chaplaincy and Spiritual Care for Trans People: Envisaging the Future*, in *Health and Social Care Chaplaincy* 7 (2019), 8-27.

⁴⁵ Andrew BUNT, *People Not Pronouns, Reflections on Transgender Experience*, Grove Books limited, Cambridge, Ridley Hall, 2021.

⁴⁶ Adriaan VAN KLINKEN, *Queer love in a "Christian Nation": Zambian Gay Men Negotiating Sexual and Religious Identities*, in *Journal of the American Academy of Religion* 4 (2015), 947-964.

Er worden positieve elementen geïntegreerd vanuit het christelijke pentecostalisme in relatie met hun seksuele identiteit. Hun seksuele identiteit wordt geassocieerd met hun uiting van liefde alsook de liefde ten aanzien van God. In deze context is een positieve verbinding tussen seksuele en genderidentiteit mogelijk. Deze studie stelt dus de vraag waar en door welke onderzoekers het onderzoek is uitgevoerd. Hiermee staat de religiositeit van deze Afrikaanse LHBT volgens van Klinken in contrast met de Amerikaanse, Europees seculiere bevrijding van LHBT⁴⁷.

Een grootschalig online-onderzoek in Europa en Amerika stelt de vraag of transgender personen hun religieuze inspiratie blijven behouden. Meer onderzoek hiernaar zou van groot belang zijn. In het boek *‘Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt’*⁴⁸ wordt erop gewezen dat er nog ontzettend veel kennis en vaardigheden ontbreken over gelovige transgenders en -werkers in de Kerk in Nederland.

Het zou zeer interessant zijn mocht er een meer uitgebreide wetenschappelijke bevraging in een academisch kader plaatsvinden in België en in Nederland, bij jongvolwassen transpersonen in een christelijke context. Meer onderzoek hoe er verbindende dialogen tot stand kunnen komen, is van belang in de Belgische en Nederlandse context. In gesprek met Joël Mommers, vrijwillig medewerker in de LHBT-gemeenschap, met de intervisiegroep Seksuologie in Zeeland te Nederland, blijkt dat er grote nood bestaat aan meer onderzoek met als doel om de positie te verbeteren van de jongvolwassen transgender personen in een christelijke context.

4.2. Link met Nederland en België

In de gevonden studies via de integratieve literatuurreview waren er vaak maar een beperkt aantal transgenders terug te vinden in de onderzoeksgroep. De gevonden literatuur komt voornamelijk uit de Amerikaanse regio. Jongvolwassen transpersonen in een Belgische, Nederlandse christelijke context vragen mogelijks een andere wetenschappelijke benadering en onderzoek dan in een Amerikaanse context.

De stromingen binnen het christendom zijn enorm divers en gaan op een andere manier om met transpersonen. Iedere diversiteit heeft mogelijk een andere invloed op hoe jongvolwassenen worstelen met hun genderidentiteit en hun omgang met de christelijke gemeenschappen. De christelijke gemeenschappen zijn zeer divers en intern verdeeld over hoe ze omgaan met thema’s zoals homoseksualiteit en genderidentiteit. De diverse stromingen zijn ook contextgevoelig, dus voornamelijk gestuurd door regio en plaats. De ene christelijke stroming typeert zich eerder door religieus fundamentalisme; andere christelijke stromingen stellen zich dan weer open en tolerant op. De diverse stromingen binnen de christelijke gemeenschappen nemen elk hun standpunt in ten aanzien van transgenders. In bepaalde protestantse gemeenschappen in Nederland speelt de Nashville verklaring een belangrijke rol, maar dat geldt niet voor België.

De Nashville verklaring⁴⁹ werd opgesteld in 2017 door *de Council on Biblical Manhood and Womanhood* en doet uitspraken over het christelijke geloof, huwelijk en seksualiteit. Oorspronkelijk werd dit document opgesteld in de Amerikaanse stad Nashville. De vertegenwoordigers van de stromingen die het ondertekend hebben, waren afkomstig uit het orthodoxe, protestante of evangelische christelijke geloof.

⁴⁷ Adriaan VAN KLINKEN, *Queer love in a “Christian Nation”*, p.947-964.

⁴⁸ Michael BECKMAN, Geestelijke zorg onder transpersonen, in H. ZORGDRAGER *et al.* (ed.) *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt, Handreiking voor gelovige transgender personen en werkers in de kerk*, Utrecht, Kok Boekencentrum, 2019, p.2.

⁴⁹ NASHVILLE VERKLARING, *Een gezamenlijke verklaring over Bijbelse seksualiteit*, (2019)

<https://nashvilleverklaring.nl/wp-content/uploads/2019/01/Nashville-Verklaring-Nederlands-definitieve-versie-met-naschrift.pdf> (toegang 04.05.2022).

In de Nashville verklaringen wordt LHBT-gedrag, genderneutraliteit en transseksualiteit veroordeeld. Deze verklaring is gebaseerd op hun eigen waarden en interpretaties uit de Bijbel. De kern van deze visie is dat God man en vrouw heeft geschapen met als doel de voortplanting en kinderen op te laten groeien in een liefdevolle omgeving. De Nederlandse vertaling van de verklaring, opgesteld door reformatorische predikanten, werd ondertekend door een groep Nederlandse protestanten⁵⁰. De Nederlandse verklaring neemt als aanvang het volgende citaat over uit Psalm 100.3. van het Oude testament “Weet dat de HEERE God is; Hij heeft ons gemaakt – en niet wij –...” (Ps 100:3)⁵¹. Voorstanders van de Nashville verklaring zijn voornamelijk afkomstig uit de conservatieve christelijke hoek. De LHBT-gemeenschap in Nederland protesteerde tegen deze Nashville verklaring. In België werd de Nashville verklaring niet ondertekend.

Het Vaticaan maakt gebruik van zowel theologie als van de biologie om hun visie over de genderseksuele orde te bevestigen. Sinds de jaren 1990 spreekt het Vaticaan zich uitdrukkelijk uit over het fenomeen genderideologie. Als de sociale wetenschappen, met in het bijzonder gender-, en seksualiteitsstudies gesteund door de LHBT-beweging, de onveranderlijkheid van het biologisch genderconstruct in vraag stellen, is dit, volgens het Vaticaan, een bedreiging voor de scheppingsorde en de sociale reproductie. Voor het Vaticaan is het seksuele verschil een voorwaarde om te kunnen samenleven. Volgens Benedictus XVI (Paus-emeritus) zijn gender- en seksualiteitsstudies een bedreiging voor de scheppingsorde en de sociale reproductie. Het argument van Benedictus XVI is dat kinderen het recht hebben om op te groeien in een gezin met een gehuwde moeder en vader. Paul Johannes-Paulus II wilde dan weer een tegengewicht bieden ten aanzien van de seculiere cultuur die belichaamd wordt door ‘gender’. De ontkenning van het seksuele verschil druist volgens het Vaticaan in tegen de morele natuur⁵².

Er bestaan verschillende opvattingen over de manier waarop de Bijbel moet geïnterpreteerd worden. De klassieke benadering luidt als volgt: God heeft u biologisch voorbestemd. Er bestaat ook de genderbevestigende benadering over het volgende idee, dat de mens zelf de verantwoordelijkheid en creativiteit heeft in zijn processen. De klassieke benadering wordt gehanteerd in het recente boek uitgebracht in 2021 door Jan Schippers⁵³. Schippers doet een oproep om de kernwaarden van een klassiek huwelijk centraal te stellen, alsook de oproep om niet de ideologie na te steven om te komen tot gendergelijkheid in de Kerk. Er wordt echter wel gestreefd naar een positieve benadering ten aanzien van onderwijs over transgenderpersonen. Volgens de interpretatie van Schippers is er in de Bijbel sprake van een dualiteit tussen lichaam en psyché, maar niet van dualisme. Schippers pleit er dan ook voor om verantwoorde keuzes te maken ten aanzien van transitie. Luisteren naar elkaars levensverhalen en een respectvolle houding aannemen wil hij meegeven als kernboodschap.

⁵⁰ NASHVILLE VERKLARING, *Een gezamenlijke verklaring over Bijbelse seksualiteit*, p. 1-6.

⁵¹ NASHVILLE VERKLARING, *Een gezamenlijke verklaring over Bijbelse seksualiteit*, p.1.

In deze masterproef wordt gebruik gemaakt voor Bijbelse verwijzingen van: DE BIJBEL, *Uit de grondtekst vertaald, Willibrordvertaling. Geheel herziene uitgave 1995,s’* Hertogenbosch, Katholieke Bijbelstichting, 1995, p.797. Voor Psalm 100.3 is dit het volgende: “Erken toch: de HEER is God; Hij heeft ons gemaakt, wij behoren Hem toe” (Ps 100:3).

⁵² Sara GARBAGNOLI, *Against the Heresy of Immanence: Vatican’s ‘Gender’ as a New Rhetorical Device Against the Denaturalization of the Sexual Order*, in *Religion and gender*, 2 (2016), 187-204, p.188.

⁵³SCHIPPERS, *Gendergelijkheid*, p.141.

Het Lindeboom Instituut in Nederland publiceert vanuit christelijk perspectief een inbreng ten aanzien van medisch-ethische thema's. Het instituut stelt dat genderidentiteit samenhangt met een specifiek mensbeeld, waardoor er complexiteit ontstaat van meningen. Transgender personen zijn welkom in de christelijke gemeenschap, maar het instituut formuleert ethische bezwaren ten aanzien van een medische transitie van een gezond lichaam. Ze geven aan dat het een optie is dat transgender personen hun genderdysforie biddend accepteren. Ze erkennen evenwel dat er voor deze transgenderpersonen veel behoefte is aan pastorale zorg⁵⁴.

De genderbevestigende benadering wordt bepleit door Cor van der Leest⁵⁵, predikant uit de gereformeerde vrijgemaakte Kerk in Groningen. In zijn kritische stellingen bespreekt hij het volgende: "aangezien de mensheid leeft in gebrokenheid, na de paradijselijke schepping, is het onjuist om het verlangen van een transgender als een zonde te zien. Er is een algemene gebrokenheid in de wereld en genderdysforie kan niet beschouwd worden als een persoonlijke zonde"⁵⁶. Van der Leest wil de keuze maken om het innerlijke de voorrang te geven ten aanzien van het lichaam. Dit beargumenteert hij doordat Christus en Paulus ook de bepaaldheid van het lichaam niet beslissend vonden voor het mens-zijn. In zijn betoog hoeven transgenders niet afhankelijk te zijn van het verkeerde lichaam. Genderdysforie is goed te behandelen met hormonen en medische aanpassingen. Aangezien genderdysforie volgens van der Leest een onoplosbare tegenstrijdigheid inhoudt, dienen personen die worstelen met hun genderidentiteit hun eigen verantwoordelijkheid op te nemen. Een bevrijdingspastoraal is hierbij niet toepasselijk en niet wenselijk. Ook is het goed dat personen die in transitie gaan, zich laten bijstaan door hun omgeving. In dit proces kan een transpersoon de zegen vragen aan God. Hij zet hiervoor de volgende Psalm in (Ps 121:4.5.8): "Nee, hij sluimert niet, hij slaapt niet, de wachter van Israël. De HEER is je wachter, de HEER is de schaduw aan je rechterhand. De HEER houdt de wacht over je gaan en je komen van nu tot in eeuwigheid"⁵⁷. Van der Leest interpreteert de volgende passage uit het Deuternomium: "Een vrouw mag geen mannekleren dragen en een man geen vrouwenkleren. Van iedereen die zoiets doet, heeft de HEER uw God een afschuw" (Dt 22:05)⁵⁸, dat de inhoud betrekking heeft op verkleedpartijen die in het teken staan van losbandigheid en seksueel verlangen, maar dat dit niets te maken heeft met genderdysforie. Mensen die worstelen met hun genderidentiteit dragen de kleren die bij hen passen. Er staat volgens van der Leest geen verbod in de Bijbel ten aanzien van een transitieproces. Volgens van der Leest is het wel complex om zich te uiten als transgender, wanneer er reeds een huwelijk is en er kinderen zijn.

⁵⁴ NIEUWSBRIEF VAN DE STICHTING PROF.DR. G.A. LINDEBOOMINSTITUUT, *Genderdysforie en geloof* 12, 1 (2015).

http://www.lindeboominstituut.nl/wp-content/uploads/2012/12/111929-Lindeblad-1-mei2015_3e_LR.pdf (toegang 04.05.2022), loc. 3

⁵⁵ Cor VAN DER LEEST, *Kritische stellingen over genderdysforie*, 2015, Zwolle https://www.christengenderdysforie.nl/wp-content/uploads/2016/02/Kritische_stellingen_over_genderdysforie.pdf (toegang 03.03.2022).

⁵⁶ Cor. VAN DER LEEST, *Kritische stellingen over genderdysforie*, 2015, Zwolle https://www.christengenderdysforie.nl/wp-content/uploads/2016/02/Kritische_stellingen_over_genderdysforie.pdf (toegang 03.03.2022), p. 1.

⁵⁷ Cor VAN DER LEEST, *Kritische stellingen over genderdysforie*, 2015, Zwolle <https://www.christengenderdysforie.nl/wp-content/uploads/2016> (toegang 03.03.2022), p. 6.

In deze masterproef wordt gebruik gemaakt voor Bijbelse verwijzingen van: DE BIJBEL, *Uit de grondtekst vertaald, Willibrordvertaling. Geheel herziene uitgave 1995*, s' Hertogenbosch, Katholieke Bijbelstichting, 1995, 825

Voor Psalm 121 is dit het volgende: "Hij die waakt over Israël slaapt niet en sluimert niet. De HEER is je wachter, de HEER, de schaduw aan je rechterzij. Hij waakt over je gaan je komen, van nu tot in eeuwigheid.

⁵⁸ DE BIJBEL, *Uit de grondtekst vertaald, Willibrordvertaling. Geheel herziene uitgave 1995*, s' Hertogenbosch, Katholieke Bijbelstichting, 1995, p.233

Dominee Charlotte Goldschmeding⁵⁹, transvrouw, neemt een kritische houding aan ten aanzien van enkele christelijke werkgroepen voor transgender personen. In deze specifieke werkgroep zijn transgenders welkom, als ze gevoelens van genderdysforie hebben, maar niet als ze in transitie gaan. Deze werkgroep doet een beroep op het scheppingsverhaal, waarbij God de mens maakt naar zijn beeld, namelijk mannelijk en vrouwelijk. Echter geeft Goldschmeding aan dat er veel biologische differentiatie aanwezig is, zowel bij het man als vrouw zijn. De tekst uit Genesis geeft geen aanleiding om een scheidingslijn te vormen tussen het mannelijke en het vrouwelijke. In deze visie heeft God ons geboren laten worden. Als er iets mis is bij de geboorte, mag je dit laten opereren⁶⁰. Volgens Goldschmeding is het toepassen van een strikte interpretatie van het Deuteronomium⁶¹ niet meer van deze tijd.

Ilse Cornu, katholieke theologe verbonden als docente seksuele ethiek aan het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen Odisee in België, voert geen diepgaande analyse over genderdysforie vanuit het relationeel-personalistisch mensbeeld in haar recent boek⁶². In het boek wordt enkel informatie gegeven vanuit de ICD-11 dat transpersonen en gender non-conforme personen niet aan een psychische aandoening lijden. Wél ondervinden ze mogelijk lijden omwille van hun worsteling met hun genderidentiteit.

Cornu⁶³ licht diverse levensbeschouwelijke, religieuze mensbeelden toe ten aanzien van holebi's en specifiek homoseksualiteit. Haar beschouwing is dat er diverse gods- en mensbeelden zijn en dat dit leidt tot diverse meningen. In de klassieke benadering volgens de natuurwet neergeschreven in *Persona Humana* uit 1975⁶⁴ mist homoseksueel gedrag zijn doel en past dit niet binnen de objectieve morele orde.

In de Catechismus van de Katholieke Kerk⁶⁵ onderschrijft de traditionele visie dat homoseksueel gedrag niet strookt met de gangbare natuurwetten. De rooms-katholieke Kerk streeft ernaar om door deze natuurwet-ethische benadering tot een leidraad te komen voor een zinvol leven. Deze leidraad omvat het seksuele verschil tussen man en vrouw, de complementariteit van man en vrouw en de voorwaarden waaraan voortplanting dient te voldoen⁶⁶. De vraag stelt zich waarom Cornu niet dieper in gaat op het thema genderdysforie.

Er is ook een grote diversiteit in het christendom. Er zijn conservatieve opvattingen, alsook zijn er kerken die LHBT-personen warm willen ontvangen. Zo wil de Wijdekerk een christelijke kerk zijn, waar de LHBT-gemeenschap een warm welkom krijgt en iedereen zichzelf kan zijn⁶⁷.

⁵⁹ Charlotte GOLDSCHMEDING, *Transgender èn Christen?!*, Een handreiking, Een uitgave in eigen beheer, Sine dato.

⁶⁰ Charlotte GOLDSCHMEDING, *Transgender èn Christen?!*, Een handreiking, Een uitgave in eigen beheer, Sine dato, p.7.

⁶¹ DE BIJBEL, *Uit de grondtekst vertaald, Willibrordvertaling. Geheel herziene uitgave 1995*, s' Hertogenbosch, Katholieke Bijbelstichting, 1995, p.233

⁶² Ilse CORNU. *Tussen de lakens. Seksuele ethiek in dynamisch en kwalitatief perspectief*, 2020, p. 220.

⁶³ *Ibid*, p. 254.

⁶⁴ VATICAN, *Persona Humana, Declaration on Certain Questions Concerning Sexual Ethics*, 1975, VIII; https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19751229_persona-humana_en.html (toegang 30.04.2022), loc. VIII.

⁶⁵ CATECHISMUS VAN DE KATHOLIEKE KERK, Versie 1998, <https://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=1&al=2357> (toegang 30.04.2022), loc. deel 3 (2), 6 (2).

⁶⁶ CORNU. *Tussen de lakens. Seksuele ethiek in dynamisch en kwalitatief perspectief*, p. 258.

⁶⁷ SCHIPPERS, *Gendergelijkheid*, p.36.

Verder wetenschappelijk onderzoek is van betekenis om uit te zoeken of het een verschil uitmaakt, of de specifieke christelijke geloofsovertuiging zich in een minderheids- of in een meerderheidspositie bevindt in een bepaalde regio. En of dit dan ook een effect heeft op de beleving van transgenders in hun transgenderidentiteit en christen-zijn. Dit zou interessant zijn om dit te onderzoeken in de Belgische en Nederlandse context. Verder academisch onderzoek zou kunnen uitwijzen of de verschillen in stromingen een invloed hebben op de innerlijke worstelingen bij jongvolwassenen ten aanzien van hun genderidentiteit en hun christen-zijn.

Op welke manier integreren ze de waarden en de attitudes van de christelijke gemeenschappen in de gelijktijdige beleving van hun transgenderidentiteit en christen-zijn?

In mei 2022 bracht het Sociaal en Cultureel planbureau⁶⁸ een rapport uit, waarbij bevonden werd dat gelovige christenen in Nederland steeds vaker een diverse seksuele oriëntatie accepteren. Rooms-katholieken in Nederland hebben positievere opvattingen ten aanzien van homo, lesbische en bisexualiteit, dan de protestanten. De opvattingen van rooms-katholieken sluiten eerder aan bij de seculieren, terwijl protestante gelovigen de houding van dominees volgen. Acceptatie ten aanzien van genderdiversiteit ligt evenwel moeilijker. Qua genderopvattingen zijn de opvattingen van beide geloofsgroepen eerder gelijklopend. Iets minder dan de helft staat positief ten aanzien van genderdiversiteit. De genderdiscussie bij gelovigen is zeer actueel. Dit is volgens Van den Berg te verklaren door: "Voor veel mensen is gender nieuwer dan homoseksualiteit. Soms ook bedreigender. Met gender komt een heel belangrijke en heldere structuur van de samenleving, je bent man of vrouw, op losse schroeven te staan". De vraag stelt zich opnieuw hoe transgender personen dergelijke waarden en attitudes integreren met hun beleving over hun transgenderidentiteit en christen-zijn?

Welk engagement hebben ze ten aanzien van de christelijke gemeenschappen?

Volgens dominee ten Brink in *'Wondermooi zoals u mij gemaakt hebt'*⁶⁹, zijn de dilemma's van gelovige transgender mensen geconnecteerd met hun eigen geloofsovertuiging. Hierbij komen de thema's van zichzelf kunnen zijn in de ogen van God, de waardering van God die ook het mannelijk en vrouwelijk beeld heeft geschapen. Ten Brink pleit voor christelijke geloofsgemeenschappen die openstaan voor transgenderpersonen. Zo kunnen er mogelijkheden worden gecreëerd in een gemeenschap, zodat ze zichzelf mogen zijn en aanvaard mogen worden als medemens. Ten Brink pleit ervoor dat de christelijke gemeenschappen genderdysforie zien als iets dat geen keuze is. Jezus Christus nodigt mensen uit om mee te delen in het heil van God, waarbij volgens Ten Brink ook transpersonen bij horen. Op deze manier wordt er een oproep gedaan om te stoppen met veroordelen.

In Nederland bestaat sinds 2013 de patiëntenorganisatie Transvisie, een zelfhulpgroep voor Transgender en geloof⁷⁰. Er is ook het Landelijk Coördinatiepunt groepen kerk en homoseksualiteit, een koepelorganisatie en platform van 20 christelijke LHBT-organisaties⁷¹.

⁶⁸ Rimme MASTERBROEK, *Homoacceptatie in Nederland groeit, 'gender' blijft omstreden*, in Reformatorisch dagblad, Mei 2022, <https://www.rd.nl/artikel/975723-homoacceptatie-in-nederland-groeit-gender-blijft-omstreden> (toegang 26.05.2022).

⁶⁹ Marc ten BRINK, *wat je van gelovige transpersonen kunt leren*, in H. ZORGDRAGER et al. (ed.) *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt, Handreiking voor gelovige transgender personen en werkers in de kerk*, Utrecht, Kok Boekencentrum, 2019, p. 1-8

⁷⁰ CHRISTENENGENDERDYSFORIE, www.christengenderdysforie.nl (toegang 30.04.2022).

⁷¹ LKP-KOPELORGANISATIE VAN DE CHRISTELIJKE LHBT-BEWEGING, <https://www.lkp-web.nl/index.php> (toegang 30.04.2022).

De vereniging ChristenQueer⁷² organiseert verschillende activiteiten om LHBTI personen met een christelijke geloofsovertuiging samen te brengen. ChristenQueer heeft ook een jongerengroep. In België hebben we de belangenorganisatie ÇAVARIA VZW, die opkomt voor de belangen van de LHBT-gemeenschap⁷³. Er is geen specifieke organisatie omtrent geloof en transgender personen actief in België, maar wel zijn er wel geloofsgroepen omtrent homoseksualiteit en religie.

Hoe krijgt de christelijke geloofsovertuiging van deze jongvolwassen transgenderpersonen vorm?

De vraag die zich in Nederland en in België stelt is of het religieus individualisme ook hier van toepassing is. De kritische vraag die men ook kan stellen is evenwel wat de precieze definitie van het religieus individualisme is, alsook waarmee men dit vergelijkt.

In het boek 'Wondermooi, zoals u mij gemaakt hebt'⁷⁴, staat beschreven dat de sociale transitie van transgender personen vaak als meer relevant wordt gezien dan de medische transitie. Sommige personen die worstelen met hun genderidentiteit beslissen om niet volledig een medische transitie te ondergaan. Het uiten van een nieuwe genderrol in een christelijke gemeenschap is voor een gelovige transgenderpersoon een belangrijke uiting van een andere sociale positie.

Wat zijn de religieuze worstelingen van jongvolwassen transgender personen?

Michel Beckman bespreekt in het boek 'Wondermooi zoals u mij gemaakt hebt'⁷⁵ de wens en de geestelijke zorg ten aanzien van transpersonen. Hij geeft aan dat een bepaald godsbeeld, een liefhebbende God in plaats van een straffende God en de verwachting dat de geloofsgemeenschap hen niet zal afwijzen, een oplossing kan zijn. Dit door hen te voorzien van een goed onderbouwd theologisch kader en van een empathische en open houding. Voor sommige geestelijke verzorgers en pastors is het niet duidelijk wat een transgender juist is en hoe hij zich voelt. Er wordt te vaak van uitgegaan dat de religieuze identiteit onverenigbaar is met de genderidentiteit. De werkelijkheid is echter genuanceerder. Religieuze en niet-religieuze transpersonen voelen een grote nood aan begeleiding op existentieel, levensbeschouwelijk, spiritueel en religieus gebied. Transpersonen ervaren evenwel een grote terughoudendheid om een pastor te raadplegen. Dit heeft te maken met de traditionele opvatting van man-vrouw, een binaire opdeling van gender, de aard van de religie. Vragen die ook van invloed zijn, zijn de volgende: Is de religie eerder conservatief of progressief georiënteerd? Hoe staat het in deze religieuze context met de lichamelijke integriteit? Kunnen God en de geloofsgemeenschap waar toe de transgender behoort deze persoon aanvaarden?

⁷² CHRISTENQUEER, Beweging voor christelijke LHBTI's, <https://www.christenqueer.nl/> (toegang 29.05.2022).

⁷³ÇAVARIA VZW , <https://www.cavaria.be/>,(toegang 30.04.2022).

⁷⁴ Marian GEURTSSEN, *een liturgische zegen over een transitie*, in H. ZORGDRAGER et al. (ed.) *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt, Handreiking voor gelovige transgender personen en werkers in de kerk*, Utrecht, Kok Boekencentrum, 2019, p.3.

⁷⁵ Michael BECKMAN, *Geestelijke zorg onder transpersonen*, in H. ZORGDRAGER et al. (ed.) *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt, Handreiking voor gelovige transgender personen en werkers in de kerk*, Utrecht, Kok Boekencentrum, 2019, p.2,.3.

4.3. Visie uit de praktijk

Op 17 februari 2022 werd er ter aanvulling van de integratieve literatuuronderzoek een dialoog georganiseerd tussen de intervisiegroepsleden Seksuologie NVVS Zeeland, Nederland en Mommers, vrijwilliger bij de LHBT-gemeenschap. In bijlage is de opzet van de geïnformeerde toestemming te vinden. Mommers is vrijwillig medewerker van de LHBT gemeenschap. Hij beantwoordt vragen over geloof met zijn wetenschappelijke kennis van het Christendom. Zo geeft Mommers in de talkshow over LHBT en religie⁷⁶ aan dat er geen specifieke uitspraken worden gedaan over transgender in de Bijbel. De intervisiegroep Seksuologie NVVS Zeeland bestaat uit seksuologen NVVS, met als basisvorming een opleiding tot psycholoog, arts of verpleegkundig specialist. Deze seksuologen NVVS zijn werkzaam in de geestelijke gezondheidszorg en transpersonen behoren tot hun doelgroep.

Volgens Mommers zal de conservatieve christen bij LHBT thema's voornamelijk stilstaan bij wat God ervan vindt. De christelijke traditie worstelt met wat er in het Oude en in het Nieuwe Testament staat. Specifiek doet Jezus van Nazareth geen uitspraken over LHBT-geaardheid. Hij verwijst wel naar een oude joodse wet, die betrekking heeft over geen ontucht plegen. Echter is het begrip ontucht, zonde een ontzettend moeilijk begrip in de joodse traditie. De christelijke kerk heeft later het begrip zonde overgenomen. In de gematigde kerk wordt er minder belang gehecht aan zonde. De christelijke gemeenschappen hebben meestal het standpunt van *'hate the sin, love the sinner'*. Het gedrag uitten dat hoort bij homoseksuele geaardheid en genderidentiteit mag niet, dat is een zonde. De gelovige zelf verdient onze liefde. Ze wijzen de persoon niet af, ze wijzen de zonde af. Een hulpverlener bespreekt de worstelingen over het thema 'zonde' in de praktijk. Volgens deze hulpverlener zijn we als mens allen zondig. Als we daar boete voor doen, kan de zonde vergeven worden. Bij geaardheid en transgenderidentiteit gaat dit gevoel niet voorbij. Voor de hulpverlening is vergeving in het gesprek met de cliënt belangrijk. Een andere hulpverlener vindt het begrip *'hate the sin, love the sinner'* een moeilijk concept, aangezien homoseksuele geaardheid of transgenderidentiteit zo verweven is met wie die bepaalde persoon is. Volgens deze hulpverlener zijn er al veel cliënten verstoten omwille van een andere identiteit. Als mensen echter blijven vastzitten in een context die een oordeel uitspreekt, kunnen ze niet verder. Volgens Mommers is een belangrijke hulpbron om mensen te verwijzen naar een christelijke kerk waar ze welkom zijn. Er zijn verschillende christelijke kerken, waar de LHBT-personen welkom zijn zonder oordeel. Een specifieke kerk is de Wijdekerk. Deze kerken hanteren het principe dat de ziel geen sekse heeft, hierdoor kan de sekse soms niet in overeenstemming zijn met het lichaam. Een transitieproces kan dan helpend zijn. Horizonverbreding en kennis maken met andere christelijke stromingen is van belang. Zo had een hulpverlener al eerder een advies gegeven aan een transpersoon om te verhuizen van Zeeland naar Rotterdam, om zo een andere omgeving te creëren. Mommers geeft aan dat leden uit de LHBT-gemeenschap ook worstelen met het gevoel dat ze in hun eigen ogen niet voldoen aan Gods wil. In het Oude Testament staan er uitspraken over homoseksualiteit, die echter niet terug te vinden zijn in het Nieuwe Testament. In het Nieuwe Testament volgens Matteüs (Mt 26:28): "Wat dit is mijn bloed van het verbond, voor velen uitgeschonken tot vergeving van zonden"⁷⁷. In de christelijke kerk wordt de term transgender niet gebruikt. Er wordt eerder gesproken over geslachtidentiteit onvrede. Het advies is dan om te bidden, om deze onvrede te overwinnen. Een visie uit de christelijke kerk is, dat als iemand zich vrouw voelt en biologisch het geslacht heeft van een man en een relatie aangaat met een man, dit volgens de kerk een homoseksuele relatie is.

⁷⁶ LHBT NETWERK ZEELAND, *online talkshow over LHBTI en religie*, <https://www.youtube.com/watch?v=A9Ha0o2P-Fs>, 2020

⁷⁷ DE BIJBEL, *Uit de grondtekst vertaald, Willibrordvertaling. Geheel herziene uitgave 1995*, s' Hertogenbosch, Katholieke Bijbelstichting, 1995, p.1490

Als deze transpersoon een transitie ondergaat, dan wordt deze persoon nog steeds als homoseksueel beschouwd door de christelijke kerk. De reden hiervan is, dat de geslachtskenmerken de vruchtbaarheid niet meer ten goede komen. Dat staat haaks op het gedachtegoed uit de genesis (Gn 1:28): “Wees vruchtbaar en word talrijk”⁷⁸. Het advies aan LHBT-personen in streng conservatieve christelijke gemeenschappen in Zeeland bestaat erin om hun perspectief te verruimen en contact te zoeken met andere tolerante christelijke kerken zoals de Wijdekerk. Als er dilemma’s zijn in de praktijk met onder andere geaardheid, genderidentiteit, is het belangrijk om steeds met elkaar in gesprek te blijven. Een mogelijke optie is om bruggen te bouwen tussen de geestelijke gezondheidszorg en de christelijke gemeenschappen in Zeeland om in contact te komen met christelijke geestelijke gezondheidszorgorganisaties.

Meer wetenschappelijk onderzoek over deze kwestie is van belang. Ook wetenschappelijk onderzoek en daarop aansluitend een handreiking waar deze personen terecht kunnen wanneer ze worstelen met hun genderidentiteit en geloofsvragen. Het is belangrijk om dialogen aan te gaan met de christelijke gemeenschappen en hun raad te geven bij hun geloofsvragen. Meer academisch onderzoek is nodig om meer perspectief te creëren tot interlevensbeschouwelijke dialoog. Hierbij zou Axcent vzw, die interlevensbeschouwelijke dialoog nastreeft, een mooie rol kunnen spelen om het gevoelige thema van genderidentiteit en seksualiteit in dialoog te laten komen met de christelijke gemeenschappen. Dit kan bijdragen tot dialoog bij jongeren, jongvolwassenen in het onderwijs en hun vrije tijd.

4.4. Aanbevelingen voor verder onderzoek

In het werkveld kunnen we onvoldoende op een wetenschappelijk verantwoorde manier de onderzoeksvragen beantwoorden in België en Nederland. De literatuur levert geen antwoord op de vragen over de worstelingen tussen genderidentiteit en christen-zijn bij jongvolwassen transpersonen in een christelijke context in België en Nederland. De gevonden literatuur heeft betrekking op Amerika, waardoor er geen actuele antwoorden kunnen gegeven worden op de vragen die leven in het werkveld. In de klinische praktijk zie ik als therapeut vaak jongvolwassenen die worstelen met hun genderidentiteit en christen-zijn, in dialoog met de christelijke gemeenschappen. Tevens ervaren ook andere seksuologen (referentiegroep intervisiegroep Seksuologie, Zeeland en Mommers, vrijwillig medewerker bij de LHBT-gemeenschap) hetzelfde. Het is dan ook verbazingwekkend dat er zo weinig wetenschappelijk academisch onderzoek naar deze noden is uitgevoerd. Een belangrijke interessante onderzoeksvraag is hoe jongvolwassen transpersonen in België en Nederland hun genderidentiteit en hun christen-zijn ervaren. Er is meer onderzoek nodig over hoe deze personen worstelen met deze twee posities. Dergelijk onderzoek zou een grote meerwaarde hebben als het uitgevoerd wordt zowel vanuit een theologisch kader als vanuit de geestelijke gezondheidszorg. Hopelijk kan er in de toekomst onderzoek worden uitgevoerd naar dit thema.

⁷⁸ DE BIJBEL, *Uit de grondtekst vertaald, Willibrordvertaling. Geheel herziene uitgave 1995*, s’ Hertogenbosch, Katholieke Bijbelstichting, 1995, p.32

Bijlage 1. Geïnformeerde toestemming

Geïnformeerde toestemming

[Dit IC-formulier is bedoeld als voorbeeld en dient aangepast te worden aan de specifieke studie.]

Titel van het onderzoek: Jongvolwassenen die worstelen met hun transgenderidentiteit, in dialoog met de christelijke gemeenschappen.

Naam + contactgegevens promotor en onderzoeker:

Prof. Dillen, KULeuven, Faculteit Theologie en Religiewetenschappen

annemie.dillen@kuleuven.be

Sofie Maenhout, student Master in wereldreligies, KULeuven. Faculteit Theologie en Religiewetenschappen

0031615325538

sofie.maenhout@student.kuleuven.be

Doel en methodologie van het onderzoek:

Dialoog tussen de intervisiegroepsleden Seksuologie NVVS Zeeland en vrijwilliger bij de LHBT-gemeenschap Zeeland Joel Mommers.

Methodologie: aanvullende informatie voor het literatuuronderzoek

Duur van de opname van het gesprek :

1,5 uur

- Ik begrijp wat van mij verwacht wordt tijdens dit onderzoek.

- Ik weet dat ik zal deelnemen aan volgende proeven of testen:
 - Eenmalige dialoog van 1,5 uur over jongvolwassenen die zoekende zijn naar hun genderidentiteit in dialoog met de christelijke gemeenschappen in Zeeland, Nederland.

De dialoog vindt online plaats door middel van zoom met Joël Mommers, vrijwilliger bij de LHBT gemeenschap in Zeeland en de intervisiegroep seksuologie NVVS te Zeeland op 17 februari 2022.

- Ikzelf of anderen kunnen baat bij dit onderzoek hebben op volgende wijze:
Meer inzicht verwerven over de huidige problemen van jongvolwassenen die zoekende zijn naar hun genderidentiteit in dialoog met de christelijke gemeenschappen in Zeeland.
- Ik begrijp dat mijn deelname aan deze studie vrijwillig is. Ik heb het recht om mijn deelname op elk moment stop te zetten. Daarvoor hoef ik geen reden te geven en ik weet dat daaruit geen nadeel voor mij kan ontstaan.
- De resultaten van dit onderzoek kunnen gebruikt worden voor wetenschappelijke doeleinden en mogen gepubliceerd worden. Mijn naam wordt daarbij niet gepubliceerd, anonimiteit en de vertrouwelijkheid van de gegevens is in elk stadium van het onderzoek gewaarborgd.
- Ik wil graag op de hoogte gehouden worden van de resultaten van dit onderzoek. De onderzoeker mag mij hiervoor contacteren op het volgende e-mailadres:
- Voor vragen evenals voor de uitoefening van mijn rechten (inzage gegevens, correctie ervan,...) weet ik dat ik na mijn deelname terecht kan bij:
Sofie Maenhout, sofie.maenhout@student.kuleuven.be

Meer informatie met betrekking tot privacy in onderzoek kan ik terugvinden op www.kuleuven.be/privacy. Verdere vragen over privacyaspecten kan ik richten tot de data protection officer: dpo@kuleuven.be

- Voor eventuele klachten of andere bezorgdheden omtrent ethische aspecten van deze studie kan ik contact opnemen met de Sociaal-Maatschappelijke Ethische Commissie van KU Leuven: smec@kuleuven.be
- Ik weet dat ik bij onderstaande terecht kan indien ik na het onderzoek ongemakken of moeilijkheden ervaar als gevolg van de thema's die in het onderzoek aan bod kwamen:
Sofie Maenhout: sofie.maenhout@student.kuleuven.be

Ik heb bovenstaande informatie gelezen en begrepen en heb antwoord gekregen op al mijn vragen betreffende deze studie. Ik stem toe om deel te nemen.

Datum: 17-02-2022

Naam en handtekening deelnemer

Naam en handtekening onderzoeker

Bijlage 2. Zoekstrategie

September 2021:

Zoektermen + databanken

Zoektermen	Pubmed	PsycArticles	Proquest Central
Fase 1 Christianity AND transgender queer AND identity AND Christianity transsexuality AND Christianity and identity	X	X	X
Fase 2 gender identity AN Christianity non-binair AND Christianity genderfluidity AND Christianity cross-dressers AND Christianity	X	X	X

Transport van fase 1 en fase 2 naar endnote.

April 2021:

Zoektermen	Atla Religion Database	Index Religosus
Fase 1 Christianity AND transgender queer AND identity AND Christianity	X	X

Transport van fase 1 en fase 2 naar endnote.

Werkwijze zoekstrategie:

Filter: scholarly journals and last 10 years.

Bijlage 3: Analyseproces: CAPS

De *critical appraisal skills programme checklist* ⁷⁹ werd vertaald om dit toepasselijk te maken naar deze studie. De CAPS checklist werd toegepast op 24 artikelen. Zie hieronder het blanco overzicht. In de bijlagen beperken we ons tot de CAPS checklist van de uiteindelijk 9 geselecteerde artikelen.

Blanco kwalitatief onderzoek

A. Zijn de studies valide?	Ja	Misschien	Nee
Zijn er duidelijke onderzoeksdoelen?			
Is kwalitatief onderzoek de juiste onderzoeksmethode?			
Voldoet het onderzoeksopzet aan de doelen van de onderzoeksmethode?			
Selectie van de participanten ligt dit in lijn met de onderzoeksdoelen?			
Heldere en methodologisch verantwoorde data-collectie			
Inzicht in mogelijke bias van de rol van de onderzoeker in interactie met de participanten.			
B. Wat zijn de resultaten?			
Ethische overwegingen?			
Diepgaande beschrijving van het analyseproces?			
Zijn de bevindingen in discussie gesteld met de oorspronkelijke onderzoeksvraag?			
C. Zijn de resultaten relevant?			
De relevantie van de studie?			

Gebaseerd op CASP, 2018

⁷⁹ CASP, *Critical Appraisal Skills Programme*, 2018; ; https://casp-uk.b-cdn.net/wp-content/uploads/2018/03/CASP-Qualitative-Checklist-2018_fillable_form.pdf (toegang 14.03.2022).

Blanco kwantitatief onderzoek

A. Zijn de studies valide?	Ja	Misschien	Nee
Heeft de studie een duidelijke onderzoeksvraag?			
Is kwantitatief onderzoek de juiste onderzoeksmethode?			
Voldoet het onderzoeksopzet aan de doelen van de onderzoeksmethode?			
Geschikte selectie van de participanten ligt dit in lijn met de onderzoeksdoelen?			
Is de steekproefgrootte representatief?			
Theoretische onderbouwing van de variabelen?			
Acceptabele meetinstrumenten?			
B. Wat zijn de resultaten?			
Ethische overwegingen?			
Goed omschreven en geschikt analyseproces?			
Goede omschrijving van de resultaten?			
Zijn de bevindingen in discussie gesteld met de oorspronkelijke onderzoeksvraag?			
C. Zijn de resultaten relevant?			
De relevantie van de studie?			

Integratie van CASP, 2018⁸⁰ en Bowling, 2009⁸¹

⁸⁰ CASP, *Critical Appraisal Skills Programme*, 2018; https://casp-uk.b-cdn.net/wp-content/uploads/2018/03/CASP-Qualitative-Checklist-2018_fillable_form.pdf (toegang 14.03.2022).

⁸¹ Ann BOWLING, *Research Methods in Health: Investigation health and health services, Fourth Edition*, Maidenhead, Open University Press, 2009, p. 156-157.

Anderson, McGuire (2021)

A. Zijn de studies valide?	Ja	Misschien	Nee
Zijn er duidelijke onderzoeksdoelen?	x		
Is kwalitatief onderzoek de juiste onderzoeksmethode?	x		
Voldoet het onderzoeksopzet aan de doelen van de onderzoeksmethode?	x		
Selectie van de participanten ligt dit in lijn met de onderzoeksdoelen?		x	
Heldere en methodologisch verantwoorde data-collectie	x		
Inzicht in mogelijk bias van de rol van de onderzoeker in interactie met de participanten.	x		
B. Wat zijn de resultaten?			
Ethische overwegingen?		x	
Diepgaande beschrijving van het analyseproces?	x		
Zijn de bevindingen in discussie gesteld met de oorspronkelijke onderzoeksvraag?	x		
C. Zijn de resultaten relevant?			
De relevantie van de studie?	x		

Dahl & Galliher (2012)

A. Zijn de studies valide?	Ja	Misschien	Nee
Zijn er duidelijke onderzoeksdoelen?	x		
Is kwalitatief onderzoek de juiste onderzoeksmethode?	x		
Voldoet het onderzoeksopzet aan de doelen van de onderzoeksmethode?	X		
Selectie van de participanten ligt dit in lijn met de onderzoeksdoelen?	X		
Heldere en methodologisch verantwoorde data-collectie	X		
Inzicht in mogelijke bias van de rol van de onderzoeker in interactie met de participanten.		x	
B. Wat zijn de resultaten?			
Ethische overwegingen?			
Diepgaande beschrijving van het analyseproces?	x		
Zijn de bevindingen in discussie gesteld met de oorspronkelijke onderzoeksvraag?	x		
C. Zijn de resultaten relevant?			
De relevantie van de studie?	x		

Wilcox (2002)

A. Zijn de studies valide?	Ja	Misschien	Nee
Zijn er duidelijke onderzoeksdoelen?	x		
Is kwalitatief onderzoek de juiste onderzoeksmethode?	x		
Voldoet het onderzoeksopzet aan de doelen van de onderzoeksmethode?	x		
Selectie van de participanten ligt dit in lijn met de onderzoeksdoelen?	x		
Heldere en methodologisch verantwoorde data-collectie	x		
Inzicht in mogelijke bias van de rol van de onderzoeker in interactie met de participanten.	x		
B. Wat zijn de resultaten?			
Ethische overwegingen?		x	
Diepgaande beschrijving van het analyseproces?			x
Zijn de bevindingen in discussie gesteld met de oorspronkelijke onderzoeksvraag?	x		
C. Zijn de resultaten relevant?			
De relevantie van de studie?	x		

Deguara, 2018

A. Zijn de studies valide?	Ja	Misschien	Nee
Zijn er duidelijke onderzoeksdoelen?	x		
Is kwalitatief onderzoek de juiste onderzoeksmethode?	x		
Voldoet het onderzoeksopzet aan de doelen van de onderzoeksmethode?	x		
Selectie van de participanten ligt dit in lijn met de onderzoeksdoelen?	x		
Heldere en methodologisch verantwoorde data-collectie	x		
Inzicht in mogelijke bias van de rol van de onderzoeker in interactie met de participanten.	x		
B. Wat zijn de resultaten?			
Ethische overwegingen?		x	
Diepgaande beschrijving van het analyseproces?			x
Zijn de bevindingen in discussie gesteld met de oorspronkelijke onderzoeksvraag?	x		
C. Zijn de resultaten relevant?			
De relevantie van de studie?	x		

Smitz & Woodell (2018)

A. Zijn de studies valide?	Ja	Misschien	Nee
Zijn er duidelijke onderzoeksdoelen?	x		
Is kwalitatief onderzoek de juiste onderzoeksmethode?	x		
Voldoet het onderzoeksopzet aan de doelen van de onderzoeksmethode?	x		
Selectie van de participanten ligt dit in lijn met de onderzoeksdoelen?	x		
Heldere en methodologisch verantwoorde data-collectie	x		
Inzicht in mogelijk bias van de rol van de onderzoeker in interactie met de participanten.	x		
B. Wat zijn de resultaten?			
Ethische overwegingen?	x		
Diepgaande beschrijving van het analyseproces?	x		
Zijn de bevindingen in discussie gesteld met de oorspronkelijke onderzoeksvraag?	x		
C. Zijn de resultaten relevant?	x		
De relevantie van de studie?	x		

Sumerau & Cragun (2016)

A. Zijn de studies valide?	Ja	Misschien	Nee
Zijn er duidelijke onderzoeksdoelen?	X		
Is kwalitatief onderzoek de juiste onderzoeksmethode?	X		
Voldoet het onderzoeksopzet aan de doelen van de onderzoeksmethode?	X		
Selectie van de participanten ligt dit in lijn met de onderzoeksdoelen?	X		
Heldere en methodologisch verantwoorde data-collectie	X		
Inzicht in mogelijke bias van de rol van de onderzoeker in interactie met de participanten.	X		
B. Wat zijn de resultaten?			
Ethische overwegingen?		X	
Diepgaande beschrijving van het analyseproces?			X
Zijn de bevindingen in discussie gesteld met de oorspronkelijke onderzoeksvraag?	X		
C. Zijn de resultaten relevant?			
De relevantie van de studie?	X		

Exline et.al. (2021)

A. Zijn de studies valide?	Ja	Misschien	Nee
Heeft de studie een duidelijke onderzoeksvraag?	X		
Is kwantitatief onderzoek de juiste onderzoeksmethode?	X		
Voldoet het onderzoeksopzet aan de doelen van de onderzoeksmethode?	X		
Geschikte selectie van de participanten ligt dit in lijn met de onderzoeksdoelen?	X		
Is de steekproefgrootte representatief?	X		
Theoretische onderbouwing van de variabelen?	X		
Acceptabele meetinstrumenten?	X		
B. Wat zijn de resultaten?			
Ethische overwegingen?		X	
Goed omschreven en geschikt analyseproces?	X		
Goede omschrijving van de resultaten?	X		
Zijn de bevindingen in discussie gesteld met de oorspronkelijke onderzoeksvraag?	X		
C. Zijn de resultaten relevant?			
De relevantie van de studie?	X		

Vanderwaal, Sedlacek, Lane (2017)

A. Zijn de studies valide?	Ja	Misschien	Nee
Heeft de studie een duidelijke onderzoeksvraag?	X		
Is kwantitatief onderzoek de juiste onderzoeksmethode?		X (kwantitatief en kwalitatief)	
Voldoet het onderzoeksopzet aan de doelen van de onderzoeksmethode?	X		
Geschikte selectie van de participanten ligt dit in lijn met de onderzoeksdoelen?	X		
Is de steekproefgrootte representatief?	X		
Theoretische onderbouwing van de variabelen?	X		
Acceptabele meetinstrumenten?	X		
B. Wat zijn de resultaten?			
Ethische overwegingen?		X	
Goed omschreven en geschikt analyseproces?	X		
Goede omschrijving van de resultaten?	X		
Zijn de bevindingen in discussie gesteld met de oorspronkelijke onderzoeksvraag?	X		
C. Zijn de resultaten relevant?			
De relevantie van de studie?	X		

Kanamori & Pegors (2017)

A. Zijn de studies valide?	Ja	Misschien	Nee
Heeft de studie een duidelijke onderzoeksvraag?	X		
Is kwantitatief onderzoek de juiste onderzoeksmethode?	X		
Voldoet het onderzoeksopzet aan de doelen van de onderzoeksmethode?	X		
Geschikte selectie van de participanten ligt dit in lijn met de onderzoeksdoelen?	X		
Is de steekproefgrootte representatief?	X		
Theoretische onderbouwing van de variabelen?	X		
Acceptabele meetinstrumenten?	X		
B. Wat zijn de resultaten?			
Ethische overwegingen?		x	
Goed omschreven en geschikt analyseproces?	X		
Goede omschrijving van de resultaten?	X		
Zijn de bevindingen in discussie gesteld met de oorspronkelijke onderzoeksvraag?	X		
C. Zijn de resultaten relevant?			
De relevantie van de studie?	X		

Bijlage 4: Analyseproces: inhoudelijke focus thema's

Thema	Subthema	Auteurs
Waarden en attitudes van de christelijke gemeenschappen	<p>Afwijzing van de psychologische geloofsfamilie</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ervaren gevoelens van afwijzing van God ▪ Ervaren gevoelens van afwijzing van andere christenen ▪ Ambigu-verlies theorie <p>Complex coming-out proces:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Schuld en schaamte gevoelens ▪ invloed van religieuze opvattingen van de familie <p>Meer zelfaanvaarding en open-minded zijn</p> <p>Religieuze mensen, ervaren minder interpersoonlijk comfort in interactie met transgender personen</p>	<p>Sumerau & Cragun (2016) Exline (2021)</p> <p>Sumerau & Cragun (2016) Exline (2021)</p> <p>Anderson, McGuire (2021)</p> <p>Sumerau & Cragun (2016) Vanderwaal, Sedlacek, Lane (2017)</p> <p>Sumerau & Cragun (2016) Dahl & Galliher (2012)</p> <p>Dahl & Galliher (2012)</p> <p>Kanamori, Pegors (2017)</p>
christelijke geloofsovertuiging	<p>Erkenning van genderidentiteit, terugkeer van religie</p> <p>Bijbels buffet: toepassing van uit Bijbel wat er relevant is.</p> <p>Verandering van godsbeeld</p>	<p>Sumerau & Cragun (2016)</p> <p>Wilcox (2002)</p> <p>Degura (2018)</p>
religieuze worstelingen	<p>Existentieel conflict tussen LHBT-identiteit en traditionele gender – en seksuele identiteit.</p> <p>Religieuze opvattingen van familie en complex coming-out proces</p> <p>Religie bron van veerkracht en levenservaring Beschermende factor</p>	<p>Wilcox (2002)</p> <p>Vanderwaal, Sedlacek, Lane (2017)</p> <p>Smitz & Woodell (2018) Dahl & Galliher (2012)</p>
engagement tegenover christelijke gemeenschappen	<p>Na een positief voltooid coming-out proces; terug religie beleven</p>	<p>Sumerau & Cragun (2016)</p>